

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2013. Цей переклад було замовлено за підтримки Цільового фонду «Права людини» Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є зобов'язальним для Суду. Для отримання додаткової інформації див. повне посилання на авторське право в кінці цього документу.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

ВЕЛИКА ПАЛАТА

СПРАВА КАТАН ТА ІНШІ ПРОТИ МОЛДОВИ ТА РОСІЇ

(Заяви №№ 43370/04, 8252/05 та 18454/06)

РІШЕННЯ
[Витяги]

СТРАСБУРГ

19 жовтня 2012 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним правкам.

У справі Катан та інші проти Молдови та Росії,

Європейський суд з прав людини, засідаючи Великою палатою у такому складі:

Ніколас Братца (Nicolas Bratza), *Голова*,
Франсуаза Тулкенс (Françoise Tulkens),
Джосеп Касадевалл (Josep Casadevall),
Ніна Важіч (Nina Vajić),
Дін Шпільманн (Dean Spielmann),
Лех Гарліцкі (Lech Garlicki),
Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),
Анатолій Ковлер (Anatoly Kovler),
Егберт Майєр (Egbert Myjer),
Давід Тур Бйоргвінссон (David Thór Björgvinsson),
Ян Шікута (Ján Šikuta),
Марк Віллігер (Mark Villiger),
Ізабелла Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefèvre),
Мірьяна Лазарова Трайковська (Mirjana Lazarova Trajkovska),
Леді Біанку (Ledi Bianku),
Міхай Поалелунжь (Mihai Poalelungi),
Гелен Келлер (Helen Keller), *судді*,

та Майкл О'Бойл (Michael O'Boyle), *секретар*,

після обговорення у закритому засіданні 25 січня та 5 вересня 2012 року,

виносить таке рішення, яке було прийнято в останній із зазначених днів:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за трьома заявами (№№ 43370/04, 8252/05 та 18454/06) проти Республіки Молдова та Російської Федерації, поданими до Суду 25 жовтня 2004 року відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ("Конвенція") низкою громадян Молдови ("заявники").

2. Заявників, одному з яких було надано правову допомогу, представляли пан Александру Постіка (Alexandru Postică) та пан Іон Маноле (Ion Manole), адвокати, що практикують в Кишиневі, та пан Педрейг Х'юз (Pdraig Hughes) і пані Гелен Даффі (Helen Duffy), юристи "Interights" – правозахисної організації, що знаходиться в Лондоні. Уряд Республіки Молдова представляли її Уповноважені особи – пан Владімір Гросу (Vladimir Grosu) та пан Ліліан Апостол (Lilian Apostol), а Уряд Російської Федерації – пан Георгій Матюшкін,

Уповноважений Російської Федерації при Європейському суді з прав людини.

3. Заявники – молдовани, які жили в Придністров'ї і які на час подання заяви були учнями у трьох молдавськомовних школах та їхні батьки: (див. додаток), скаржилися за статтею 2 Протоколу № 1 до Конвенції та статтею 8 Конвенції, окремо та в поєднанні із статтею 14, про закриття їхніх шкіл та їх переслідування з боку сепаратистської влади Придністров'я.

4. Заяви було розподілено до Четвертої секції Суду (пункт 1 правила 52 Регламенту Суду). 15 червня 2010 року, після проведення слухання щодо прийнятності та суті (пункт 3 правила 54), заяви було об'єднано та визнано частково прийнятними Палатою цієї Секції у складі таких суддів: Н. Братца, Л. Гарліцкі, А. Ковлер, Л. Мійович (L. Mijović), Д. Бйоргвінссон, Я. Шікута, М. Поалелунж, а також Т.Л. Ерлі (T.L. Early), секретаря Секції. 14 грудня 2010 року Палата відмовилася від розгляду справи на користь Великої палати, за відсутності заперечень проти цього з боку жодної зі сторін (стаття 30 Конвенції та правило 72).

5. Склад Великої палати був визначений відповідно до положень пунктів 4 та 5 статті 26 Конвенції та правила 24 Регламенту Суду.

6. Заявники та кожен з Урядів подали додаткові письмові зауваження (пункт 1 правила 59) щодо суті справи.

7. Слухання відбулося в Палаці прав людини в Страсбурзі 25 січня 2012 року (пункт 3 правила 59).

До Суду з'явилися:

(a) від Уряду Республіки Молдова

пан В. ГРОСУ,
пан Л. АПОСТОЛ,

Уповноважений при Суді,
радник;

(b) від Уряду Російської Федерації

Пан Г. МАТЮШКІН,
Пані О. СІРОТКІНА (O. SIROTKINA),
Пані І. КОРІЄВА (I. KORIEVA),
Пані А. ДЗУЦЕВА (A. DZUTSEVA),
Пан Н. ФОМІН (N. FOMIN),
Пані М. МОЛОДЦОВА (M. MOLODTSOVA),
Пані В. УТКІНА (V. UTKINA),
Пан А. МАХНЄВ (A. MAKHNEV),

Уповноважений при Суді,

радники;

(с) *від заявників*

Пан П. Х'юз,

Пані Г. ДАФІ,

Пан А. ПОСТІКА,

Пан І. МАНОЛЕ,

Пан П. ПОСТІКА (P. POSTICA),

Представники,

радники.

Суд заслухав виступи пана Х'юза, пана А. Постіка, пана Гросу та пана Матюшкіна.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

A. Історичний контекст

8. Країна, яка в подальшому стала Республікою Молдова, була створена як Молдавська Радянська Соціалістична Республіка 2 серпня 1940 року з частини Бессарабії та смуги землі на східному березі Дністра (див. для додаткової інформації рішення у справі *Tănase v. Moldova* [GC], заява № 7/08, параграфи 11-17, ECHR 2010-...). Цей східний регіон, тепер відомий як Придністров'я, з 1924 року, разом з низкою територій, які зараз є частиною України, був частиною Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки. Населення Придністров'я первинно складалося в основному з українців та молдован/румун, але починаючи з 1920 року зазнало значної імміграції промислових робітників з різних частин Радянського Союзу, особливо росіян та українців. Перепис населення, організований Радянським Союзом у 1989 році, оцінив населення Придністров'я у 679 тисяч людей, які за етнічною та мовною ознаками склалися на 40% з молдован, 28% - українців, 24% - росіян та 8% - з інших осіб.

9. Відповідно до Конституції 1978 року Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки, існувало дві офіційні мови: російська та "молдавська" (молдовська/румунська з письмовою кириличною абеткою).

10. У серпні та вересні 1989 року латинська абетка була повернена в Молдову для письмової молдовської/румунської мови, яка стала головною офіційною мовою.

11. Двадцять третього червня 1990 року Молдова проголосила свій суверенітет; 23 травня 1991 року вона змінила свою назву на Республіка Молдова, а 27 серпня 1991 року молдовський парламент ухвалив Декларацію незалежності Республіки Молдова, чия територія включала Придністров'я.

В. Придністровський конфлікт

12. Факти стосовно збройного конфлікту 1991-1992 років та періоду до кінця 2003 року викладені детальніше в рішенні у справі *Plașcu and Others v. Moldova and Russia* [GC], заява № 48787/99, параграфи 28-183, ECHR 2004-VII, а нижче наведено лише стислий опис головних подій для зручності. Суд відзначає, що у своїх зауваженнях Уряд Росії зазначив, що факти стосовно збройного конфлікту не мали відношення до питань, які розглядаються в цій справі.

13. Починаючи з 1989 року у Придністров'ї формувався рух опору молдовській незалежності. 2 вересня 1990 року придністровські сепаратисти оголосили створення “Придністровської Молдавської Республіки” (“ПМР”). 25 серпня 1991 року “Верховна рада ПМР” ухвалила “декларацію незалежності” “ПМР”. 1 грудня 1991 року у районах Придністров'я було організовано “президентські вибори”, які молдовська влада оголосила незаконними; пан Ігор Смірнов заявив про своє обрання “Президентом ПМР”. Дотепер ПМР не була визнана міжнародною спільнотою.

14. На час оголошення незалежності Молдови вона не мала власної армії. 14-а армія СРСР, чий штаб знаходився в Кишиневі з 1956 року, залишилася на молдовській території, хоча з 1990 року почався вивід озброєння та особового складу. У 1991 році 14-а армія у Молдові складалася з кількох тисяч солдатів, піхотних дивізій, артилерії (насамперед, зенітно-ракетного комплексу), бронетехніки та літаків (у тому числі штурмових літаків та гелікоптерів). Армія володіла низкою складів боєприпасів, у тому числі одним з найбільших в Європі в селі Колбасна в Придністров'ї.

15. Указом № 234 від 14 листопада 1991 року Президент Молдови оголосив, що боєприпаси, озброєння, військовий транспорт, військові бази та інше майно, яке належало військовим частинам радянських збройних сил і які знаходилися на території Молдови, були власністю Республіки Молдова. Цей указ не був виконаний на території Придністров'я.

16. Указом від 5 грудня 1991 року пан Смірнов вирішив віддати військові частини 14-ої армії, дислоковані в Придністров'ї, під командування “Управління національної оборони та безпеки Придністровської Молдавської Республіки”. Пан Смірнов призначив

командувача 14-ої армії, генерал-лейтенанта Яковлєва, начальником Управління національної оборони та безпеки ПМР. У грудні 1991 року генерал-лейтенант Яковлєв був арештований молдовською владою, яка звинуватила його в допомозі придністровським сепаратистам в озброєнні з використанням запасів зброї 14-ої армії. Проте пізніше його було звільнено за посередництва Уряду Російської Федерації.

17. Наприкінці 1991 року та на початку 1992 року почалися збройні сутички між придністровськими сепаратистськими силами та молдовськими силами безпеки, що призвело до загибелі кількох сотень осіб.

18. Шостого грудня 1991 року у зверненні до міжнародної спільноти та Ради безпеки ООН молдовський уряд заявив протест проти окупації 3 грудня 1991 року молдовських міст Трігоріополь, Дубесарь, Слободзея, Тірасполь та Рибниця, розташованих на лівому березі Дністра, 14-ою армією під командуванням генерал-лейтенанта Яковлєва. Вони звинуватили державну владу СРСР, особливо Міністерство оборони, в підтримці цих дій. Військові 14-ої армії звинувачувалися в роздаванні озброєння придністровським сепаратистам та організації сепаратистів у військові групи, які тероризували цивільне населення.

19. У 1991-1992 роках низка військових підрозділів 14-ої армії приєдналися до придністровських сепаратистів. У рішенні у справі *Pașcu* Суд визнав доведеним поза розумним сумнівом те, що придністровські сепаратисти мали можливість, за допомогою особового складу 14-ої армії, озброїтися зі складів 14-ої армії, дислокованої в Придністров'ї. Крім того, велика кількість росіян з-поза цього регіону, особливо козаків, приїхали до Придністров'я боротися разом із сепаратистами проти молдовських сил. З огляду на підтримку, надану сепаратистам військами 14-ої армії, та масову передачу їм зброї та боєприпасів зі складів 14-ої армії, молдовська армія була в несприятливому становищі, що завадило їй відновити контроль над Придністров'ям. 1 квітня 1992 року Президент Російської Федерації, пан Борис Єльцин, офіційно перевів 14-у армію під російське командування, і вона з того моменту стала "Оперативною групою російських військ в Придністровському регіоні Молдови" або "ОГРВ". 2 квітня 1992 року генерал Неткачев, новий командувач ОГРВ, наказав молдовським силам, що оточили місто Тягиня (Бендери), яке утримували сепаратисти, негайно відступити або наразитися на контрзаходи з боку російської армії. У травні ОГРВ почала наступ проти молдовських сил, витіснивши їх з деяких сіл на лівому березі Дністра. У червні ОГРВ офіційно виступила на боці сепаратистів, які втрачали місто Тягиня, відтіснивши звідти молдовські сили.

С. Угода про припинення вогню, меморандум 1997 року та Стамбульські зобов'язання

20. Двадцять першого липня 1992 року Президент Республіки Молдова, пан Мірча Снегур, та пан Єльцин підписали угоду про принципи мирного врегулювання збройного конфлікту в Придністровському регіоні Республіки Молдова (“угода про припинення вогню”).

21. Угода запроваджувала принцип зони безпеки, яка мала бути створена внаслідок виведення армій “сторін у конфлікті” (пункт 2 статті 1). Відповідно до статті 2 Угоди, створювалася спільна Контрольна комісія (“СКК”) у складі представників Молдови, Російської Федерації та Придністров’я із місцезнаходженням у Тягині. Угода також передбачала існування миротворчого контингенту, який повинен був стежити за забезпеченням режиму припинення вогню та безпеки і складатися з п’яти російських батальйонів, трьох молдовських батальйонів та двох придністровських батальйонів під керівництвом об’єднаного військового командування, яке, у свою чергу, підпорядковувалося СКК. За статтею 3 Угоди, місто Тягиня оголошувалося районом з підвищеним режимом безпеки; адміністративна діяльність в ньому покладалася на “діючі органи міського самоуправління, у разі необхідності, разом із СКК”. На СКК покладалося підтримання правопорядку в Тягині у взаємодії з поліцією. Стаття 4 вимагала від російських військ, дислокованих на території Республіки Молдова, суворо дотримуватися нейтралітету. Стаття 5 забороняла санкції або блокади та визначала мету усунення будь-яких перешкод для руху товарів, послуг і людей. Заходи, які передбачалися в Угоді, визнавалися “важливою складовою процесу врегулювання конфлікту політичними засобами” (стаття 7).

22. Двадцять дев’ятого липня 1994 року Молдова ухвалила нову Конституцію. Вона передбачала, серед іншого, що Молдова була нейтральною, що вона забороняла розміщення на своїй території військ іноземних держав і що певна форма автономії могла бути надана регіонам, які включали деякі території на лівому березі Дністра. Відповідно до статті 13 Конституції, державною визнавалася молдовська мова, яка повинна була функціонувати на основі латинської графіки.

23. Починаючи з 1995 року молдовська влада неодноразово скаржилася на те, що особовий склад ОГРВ та російський контингент миротворчих сил СКК порушували принцип нейтралітету, викладений в угоді про припинення вогню, і що, зокрема, придністровці мали можливість і надалі отримувати озброєння та допомогу від ОГРВ. Ці закиди рішуче відкидалися російською владою. Крім того, молдовська делегація в СКК стверджувала, що придністровці створили нові

військові пости та митні пункти у межах зони безпеки на порушення угоди про припинення вогню. У рішенні у справі *Ілашци* Суд визнав доведеним, на підставі доказів, що містилися в офіційних документах СКК, те, що в різних районах Придністров'я під контролем російських миротворчих сил, таких як Тягиня, придністровські сепаратисти порушували угоду про припинення вогню.

24. Восьмого травня 1997 року в Москві, пан Петру Лучінскі, Президент Молдови, та пан Смірнов, “Президент ПМР”, підписали меморандум про основи нормалізації відносин між Республікою Молдова та Придністров'ям (“меморандум 1997 року”). Відповідно до положень меморандуму 1997 року, рішення стосовно Придністров'я повинні були ґрунтуватися на принципах взаємного погодження сторонами, розмежування та делегування повноважень, взаємного забезпечення гарантій. Придністров'я повинно було брати участь у здійсненні зовнішньої політики Республіки Молдова у питаннях, які стосуються його інтересів, рішення у яких повинні були визначатися за взаємною згодою. Придністров'я мало право самостійно встановлювати та підтримувати міжнародні контакти в економічній, науково-технічній та культурній областях, а в інших областях – за згодою сторін. Сторони зобов'язувалися вирішувати конфлікти шляхом переговорів, якщо необхідно, за допомогою Російської Федерації та України, як країн-гарантів виконання досягнених домовленостей, а також Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) і Співдружності незалежних держави (СНД). Меморандум 1997 року був скріплений підписами представників країн-гарантів, а саме паном Єльциним від Російської Федерації та паном Леонідом Кучмою від України, а також паном Хельвегом Петерсеном (Helveg Petersen), головою ОБСЄ.

25. У листопаді 1999 року ОБСЄ провело свій шостий саміт в Стамбулі. Під час саміту 54 держави-члени підписали Хартію європейської безпеки та Декларацію Стамбульського саміту, а 30 держав-членів, у тому числі Молдова та Росія, підписали Угоду з адаптації Договору про звичайні збройні сили в Європі (“адаптований Договір про ЗЗСЄ”). Адаптований Договір про ЗЗСЄ передбачав, зокрема, принцип, за яким іноземні збройні сили не повинні були розміщуватися на території Молдови без її згоди. Згода Росії вивести свої збройні сили з Придністров'я (одне із “Стамбульських зобов'язань”) була викладена в Додатку до Заключного Акта адаптованого Договору про ЗЗСЄ. Крім того, у Декларації Стамбульського саміту, у пункті 19, закріплювалося, серед іншого, зобов'язання Російської Федерації вивести свої сили з Придністров'я до кінця 2002 року:

“19. Нагадуючи про рішення Будапештського та Лісабонського самітів і зустрічі Ради міністрів в Осло, ми повторюємо, що очікуємо швидкого,

упорядкованого та повного виведення російських військ з Молдови. У цьому контексті ми вітаємо прогрес, досягнений за останній час у питанні виведення і знищення російського військового майна, яке зберігається у Придністровському регіоні Молдови, і завершення знищення нетранспортабельних боєприпасів.

Ми вітаємо зобов'язання Російської Федерації завершити виведення російських сил з території Молдови до кінця 2002 року. Ми також вітаємо готовність Республіки Молдова та ОБСЄ сприяти, у міру своїх можливостей, цьому процесу до узгодженого строку.

Ми нагадуємо про те, що міжнародна місія з оцінки готова негайно виїхати для вивчення питання виведення та знищення російських боєприпасів та озброєння. З метою забезпечення процесу виведення та знищення, ми дамо вказівку Постійній раді розглянути питання про розширення мандату Місії ОБСЄ в Молдові стосовно забезпечення прозорості цього процесу та координування фінансової і технічної допомоги, яка пропонується для сприяння виведенню та знищенню. Крім того, ми згодні розглянути питання про створення фонду для надання добровільної міжнародної фінансової допомоги, яким управлятиме ОБСЄ.”

У 2002 році, під час міністерської конференції ОБСЄ в Лісабоні, Росії було надано відстрочку на один рік для виведення збройних сил – до кінця грудня 2003 року.

26. Росія не дотрималась зобов'язання, які вона взяла під час Стамбульського саміту ОБСЄ та Лісабонської міністерської конференції, щодо виведення військ з Придністров'я до кінця 2003 року. На зустрічі Ради міністрів ОБСЄ в грудні 2003 року спільної позиції щодо Придністров'я досягнуто не було і оприлюднена заява передбачала таке:

“Більшість міністрів відзначили зусилля Російської Федерації з виконання прийнятих на Стамбульському саміті ОБСЄ 1999 року зобов'язань щодо завершення виведення російських сил з території Молдови. Вони відзначили, що в 2003 році був досягнений реальний прогрес у питанні виведення/утилізації деяких боєприпасів та іншої військової техніки, які належать Російській Федерації. Вони дали позитивну оцінку зусиллям усіх держав-учасниць ОБСЄ, які зробили внесок у Добровільний фонд, створений для підтримання цих зусиль. Водночас вони були глибоко занепокоєні тим, що виведення російських сил не буде завершено до 31 грудня 2003 року. Вони наголосили на необхідності виконання цього зобов'язання без подальших затримок.”

Держави-члени Організації Північноатлантичного договору (НАТО) відмовилися від ратифікації адаптованого Договору про ЗЗСЄ до того часу, коли Росія виконає Стамбульські зобов'язання.

D. “Меморандум Козака”

27. У 2001 році Комуністична партія здобула перемогу на виборах і стала правлячою партією в Молдові. Новий Президент Молдови, пан Владімір Воронін, вступив у прямі переговори з Росією щодо

майбутнього Придністров'я. У листопаді 2003 року Російська Федерація висунула пропозицію врегулювання – “Меморандум про основні принципи державного устрою об'єднаної держави” (який називають “меморандумом Козака” по імені російського політика, пана Дмитрія Козака, який працював над ним). У Меморандумі Козака для Молдови пропонувався новий федеральний устрій, за яким органи влади “ПМР” мали б значний ступінь автономії та гарантоване представництво в новому “федеральному парламенті”. Меморандум Козака містив перехідні положення, за якими до 2015 року федеральні органічні закони повинні були затверджуватися більшістю у $\frac{3}{4}$ від новоствореної другої палати парламенту, яка складалася б з чотирьох представників Гагаузії, дев'яти представників Придністров'я і 13 представників першої палати нового федерального парламенту. Це дало б представникам “ПМР” по суті право вето щодо будь-яких законів, які стосуються всієї Молдови, до 2015 року. 25 листопада 2003 року, попередньо вказавши на свою готовність прийняти ці пропозиції, пан Воронін вирішив не підписувати Меморандум Козака.

Е. Посилений прикордонний та митний контроль

28. У грудні 2005 року була започаткована Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги для надання допомоги в боротьбі проти незаконної торгівлі між Україною та Молдовою. У березні 2006 року Україна та Молдова почали впровадження митної угоди 2003 року, за якою придністровські компанії, які здійснювали транскордонну торгівлю, повинні були зареєструватися в Кишиневі для отримання документів, що підтверджували країну походження товарів відповідно до протоколів Світової організації торгівлі. Україна зобов'язалася відмовляти в пропуску через свій кордон товарів без таких експортних документів.

29. У відповідь, як видавалося, на ці нові митні заходи, представники Придністров'я відмовилися від продовження переговорів у форматі “5+2”. Крім того, у лютому та березні 2005 року, “у відповідь на курс заходів, які вживаються Урядом Молдови з метою погіршення ситуації навколо Придністров'я”, російська Дума ухвалила резолюції, які просили російський уряд: запровадити заборону імпорту алкогольних напоїв та тютюнової продукції з Молдови; експортувати енергію в Молдову (крім Придністров'я) за міжнародними цінами; і вимагати отримання молдовськими громадянами віз для відвідування Росії, крім мешканців Придністров'я.

30. У квітні 2005 року російська влада заборонила імпорт м'ясних продуктів, фруктів та овочів з Молдови на підставі того, що при виробництві цієї продукції не дотримувалися російські санітарно-гігієнічні стандарти. Між березнем 2006 року та листопадом 2007 року

була запроваджена заборона на імпорт молдовського вина. Міжнародний валютний фонд оцінив, що ці заходи мали сукупний негативний ефект на ріст молдовської економіки у розмірі 2-3% щорічно у 2006-2007 роках.

31. У січні 2005 року пан Віктор Ющенко був обраний Президентом в Україні. У травні 2005 року український уряд висунув нові пропозиції щодо вирішення придністровського конфлікту – “До врегулювання через демократизацію” (стисло викладені в звіті Парламентської Асамблеї Ради Європи – див. параграф 64 нижче). У липні 2005 року, посилаючись на український план, парламент Молдови ухвалив закон “Про основні положення особливого правового статусу Придністров’я”. Формальні переговори відновилися в жовтні 2005 року за участі Європейського Союзу (“ЄС”) та Сполучених Штатів Америки в якості спостерігачів (так звані “переговори у форматі 5+2”).

Г. Російська військова техніка та особовий склад в Придністров’ї

32. Двадцятого березня 1998 року в Одесі було підписано угоду щодо військового майна ОГРВ паном Віктором Черномирдіним, Прем’єр-міністром Російської Федерації, та паном Смірновим, “Президентом ПМР”. Відповідно до графіку, який додавався до угоди, виведення та утилізація деякого озброєння шляхом підриву або іншого механічного процесу повинна була завершитися до 31 грудня 2001 року. Виведення (перевезення та списання) надлишкових боєприпасів та іншої російської військової техніки і особового складу, які не були частиною миротворчих сил, було заплановано завершити найпізніше до 31 грудня 2002 року. Низка ешелонів з російською військовою технікою були вивезені з Придністров’я між 1999 та 2002 роками.

33. У жовтні 2001 року Російська Федерація та “ПМР” підписали додаткову угоду про виведення російських військ. За цією угодою, у якості компенсації за виведення частини російської військової техніки, яка розміщувалася в Придністров’ї, “ПМР” було списано 100 мільйонів доларів США з її боргу за імпортований з Російської Федерації газ і надано частину техніки російської армії, яку можна було використати в цивільних цілях.

34. Відповідно до прес-релізу ОБСЄ, 29 залізничних вагонів з містобудівельною технікою та польовими кухнями були вивезені з Колбасна російською владою 24 грудня 2002 року. У тому ж прес-релізі цитувалася заява командувача ОГРВ, генерала Бориса Сергєєва, який зазначив, що це виведення стало можливим завдяки угоді з придністровцями про те, що “ПМР” мала отримати половину невійськової техніки та припасів, які виводилися. Генерал Сергєєв

навів приклад виведення 16 грудня 2002 року 77 вантажівок, після чого 77 російських військових вантажівок були передані придністровцям.

35. Відповідно до доказів, отриманих Судом у справі *Paşcu*, у 2003 році мінімум 200 000 тон російської зброї та боєприпасів залишалися в Придністров'ї, в основному в Колбасна, а також 106 бойових танків, 42 бронемашини, 109 бронетранспортерів, 54 бойові розвідувальні машини, 123 гармати та міномети, 206 протитанкових засобів, 226 зенітних знарядь, дев'ять гелікоптерів, 1 648 транспортних засобів різного типу (див. цитоване вище рішення у справі *Paşcu*, параграф 131). У 2003 році під спостереженням і контролем ОБСЄ з Придністров'я було виведено 11 ешелонів російської військової техніки і 31 ешелон з більше ніж 15 000 тон боєприпасів. Проте наступного, 2004, року ОБСЄ повідомило, що був виведений лише один ешелон з приблизно 1 000 тон боєприпасів.

36. Після 2004 не було жодного перевіреного випадку виведення будь-якої російської зброї чи техніки з Придністров'я. У справі *Paşcu* Суд визнав, що на кінець 2004 року залишалися приблизно 21 000 метричних тон боєприпасів, а також більше 40 000 одиниць стрілецької зброї та легких озброєнь і приблизно десять ешелонів різноманітної військової техніки. У листопаді 2006 року делегація ОБСЄ отримала дозвіл відвідати склади боєприпасів і повідомила, що там все ще зберігалось більше 21 000 тон боєприпасів (див. параграф 68 нижче). Командувач ОГРВ повідомив у травні 2005 року, що надлишкові запаси 40 000 одиниць стрілецької зброї та легкого озброєння були знищені, але незалежним спостерігачам не було дозволено перевірити ці твердження. У своїх коментарях до цієї справи Уряд Росії стверджував, що більша частина озброєння, боєприпасів та військового майна були виведені між 1991 та 2003 роками і що все, що залишилося на складах, це були снаряди, ручні гранати, мінометні мины та боєприпаси для стрілецької зброї.

37. Сторони цієї справи погодилися, що приблизно 1 000 російських військовослужбовців розміщувалися в Придністров'ї для охорони складів зброї. Крім того, сторони погодилися, що приблизно 1 125 російських солдатів знаходилися в зоні безпеки у складі міжнародно визнаних миротворчих сил. Зона безпеки була 225 км у довжину та 12-20 км у ширину.

G. Стверджувана російська економічна та політична підтримка “ПМР”

38. Знову слід зазначити, що Уряд Росії стверджував, що події в Придністров'ї до часу шкільної кризи не мали відношення до питань, які розглядаються у цій справі.

39. У рішенні у справі *Ілашци* Суд визнав незаперечним те, що військова промисловість, яка була однією з основ придністровської економіки, прямо підтримувалася російськими компаніями, у тому числі компаніями “Росвооруженіє” і “Електроммаш”. Російська компанія “Ітера” придбала найбільше підприємство в Придністров’ї – Рибницький металургійний завод, попри заперечення з боку молдовської влади. Крім того, російська армія була великим роботодавцем та покупцем товарів у Придністров’ї.

40. Відповідно до тверджень заявників у цій справі, на Росію припадало 18% експорту “ПМР” та 43,7% її імпорту, насамперед енергоносіїв. “ПМР” оплачувала менше 5% газу, який вона споживала. Наприклад, у 2011 році Придністров’я спожило газу вартістю 505 мільйонів доларів США, але оплатило лише 4% (20 мільйонів доларів США). Російський Уряд пояснив, що оскільки “ПМР” не була визнана як окреме утворення за міжнародним правом, вона не могла мати власних суверенних боргів і Росія не здійснювала окремих поставок газу для Молдови і Придністров’я. Тому рахунок за постачання газу в Придністров’я виставлявся Молдові. Постачання газу в регіон було організовано через російську державну компанію “Газпром” і акціонерне товариство “Молдовагаз”, якою володіли спільно Молдова та “ПМР”. Борг “Молдовагаз” перед Росією перевищував 1,8 мільярдів доларів США, з яких 1,5 мільярдів доларів США були за газ, спожитий в Придністров’ї. “Газпром” не міг просто відмовитися від постачання газу в регіон, оскільки йому були потрібні трубопроводи через Молдову для постачання газу балканським країнам.

41. Заявники також стверджували, що Росія надавала пряму гуманітарну допомогу Придністров’ю, переважно у формі внесків для виплати пенсій за віком. Заявники стверджували, що офіційні російські джерела заявляли, що між 2007 та 2010 роками загальний обсяг фінансової допомоги Придністров’ю становив 55 мільйонів доларів США. Уряд Молдови зазначив, що в 2011 році “ПМР” отримала фінансову допомогу від Росії обсягом у 20,64 мільйонів доларів США. Уряд Росії стверджував, що розмір допомоги, наданої російським громадянам, які проживають у регіоні, в гуманітарних цілях, такі як виплата пенсій та допомога на харчування у школах, в’язницях та лікарнях, була цілком прозорою і її можна порівняти з гуманітарною допомогою, яка надається Європейським Союзом. Поряд з наданням допомоги населенню, яке проживало в Придністров’ї, Росія надавала допомогу також тим, хто проживав в інших частинах Молдови.

42. Крім того, заявники стверджували, що близько 120 000 осіб, які проживали в Придністров’ї, було надано російське громадянство. Це включало багатьох лідерів “ПМР”. Суд вважає, що це слід розглядати в контексті результатів перепису населення, проведеного в 2004 році “Урядом ПМР”, за якими, на території під його контролем, населення

становило 555 347 осіб, з яких приблизно 32% належали до молдовської спільноти, 30% були росіяни і 29% - українці, з невеликим відсотком інших національних і етнічних груп.

Н. Шкільна криза та факти стосовно справ заявників

43. Відповідно до статті 12 “Конституції” ПМР, офіційними мовами в ПМР є “молдавська”, російська та українська. Стаття 6 “Закону ПМР про мови”, який був ухвалений 9 вересня 1992 року, передбачає, що письмовою формою вираження “молдавської” мови у всіх випадках її використання є кирилична абетка. “Закон” передбачає також, що застосування латинської абетки може становити правопорушення, а стаття 200-3 “Кодексу ПМР про адміністративні правопорушення”, схваленого 19 липня 2002 року, передбачає:

“Недотримання посадовими чи іншими особами органів державної влади і державного управління, громадських організацій, а також інших організацій незалежно від форми власності і організаційно-правової форми та інших утворень, розташованих на території ПМР, законодавства ПМР про функціонування мов на території ПМР ... тягне накладення штрафу в розмірі до 50 (п’ятдесяти) мінімальних зарплат.”

44. Вісімнадцятого серпня 1994 року влада “ПМР” заборонила використання латинської абетки в школах. Рішенням від 21 травня 1999 року “ПМР” наказала, щоб усі школи, які належать “іноземним державам” та функціонують на “її” території, зареєструвалися в органах влади “ПМР”, в іншому разі вони не будуть визнані та будуть позбавлені своїх прав.

45. Чотирнадцятого липня 2004 року органи влади “ПМР” почали вживати заходи для закриття усіх шкіл, які використовували латинську абетку. На дату прийняття рішення про прийнятність залишалася лише шість шкіл в Придністров’ї, які використовували молдовську (румунську) мову та латинську абетку.

1. Катан та інші (заява № 43370/04)

46. Заявниками є 18 дітей, які навчалися в школі “Евріка” в Рибниці під час періоду, який розглядається, і 13 батьків (див. додаток до цього рішення).

47. З 1997 року школа “Евріка” використовувала приміщення, розташоване на вулиці Гагаріна, яке було побудовано за державний кошт Молдови. Школа була зареєстрована в молдовському міністерстві освіти та використовувала латинську абетку і програму, яка затверджувалася цим міністерством.

48. Після “рішення ПМР” від 21 травня 1999 року (див. параграф 44 вище), школа “Евріка” відмовилася реєструватися, оскільки така реєстрація вимагала б від неї використання кириличної абетки та

програми, складеної режимом “ПМР”. 26 лютого 2004 року будівля, яка використовувалася школою, була передана владою “ПМР” “Рибницькому управлінню освіти”. У липні 2004 року, після закриття низки шкіл з латинською абеткою на території “ПМР”, учні, батьки та вчителі школи “Евріка” вирішили день і ніч охороняти школу. 29 липня 2004 року поліція Придністров’я увірвалася в школу та вигнала звідти жінок та дітей, які знаходилися всередині. Упродовж наступних кількох днів місцева поліція та службовці з “Рибницького управління освіти” відвідали батьків дітей, зареєстрованих у школі, і просили їх забрати своїх дітей із школи та віддати їх у школу, зареєстровану режимом “ПМР”. Батькам нібито сказали, що якщо вони цього не зроблять, то їх звільнять з роботи і навіть позбавлять їхніх батьківських прав. Внаслідок цього тиску багато батьків забрали своїх дітей і перевели їх в іншу школу.

49. Двадцять дев’ятого вересня 2004 року, після втручання Місії ОБСЄ в Молдові, школа змогла зареєструватися в “Тираспільській реєстраційній палаті” в якості іноземної установи приватної освіти, але не змогла відновити свою роботу через відсутність приміщення. 2 жовтня 2004 року режим “ПМР” дозволив школі знову відкритися в іншій будівлі, у якій раніше розміщувався дитячий садок. Будівля орендувалася у “ПМР” і Уряд Молдови сплатив за її ремонт. Численні прохання школи отримати дозвіл на повернення до будинку, розташованого на вулиці Гагаріна, яка була більшою та більш придатною, були відхилені на тій підставі, що інша школа тепер використовувала цей будинок. Заявники стверджують, що орендоване приміщення є непридатним для середньої школи, тому що освітлення, коридори та класні кімнати не повністю адаптовані, відсутні лабораторії та спортивні споруди. Школа управляється молдовським міністерством освіти, яке виплачує вчителям заробітну плату та забезпечує навчальними матеріалами. Школа використовує латинську абетку та молдовську навчальну програму.

50. Заявники подали низку звернень та скарг до органів влади Російської Федерації. Міністерство закордонних справ Російської Федерації відповіло, оприлюднивши загальні заяви щодо ескалації конфлікту навколо молдовських (румунських) шкіл у Придністров’ї. Указуючи, що основною проблемою був поточний конфлікт між Молдовою та “ПМР”, російське міністерство закордонних справ звернуло увагу Молдови та “ПМР” на той факт, що застосування сили для вирішення конфлікту могло поставити під загрозу безпеку в регіоні, та закликала їх використати різні типи переговорів для того, щоб розв’язати конфлікт. Заявники також скаржилися про свою ситуацію молдовській владі.

51. Школа стала об’єктом систематичної кампанії вандалізму, включно з побиттям вікон. Заявники стверджують, що ця кампанія

почалася в 2004 році; молдовський уряд стверджує, що вона почалася восени 2007 року. 10 квітня 2008 року молдовське міністерство реінтеграції звернулося до Спеціального представника Генерального секретаря Ради Європи з проханням втрутитися і спробувати покласти край цим нападам. Заявники також стверджують, що діти залякувалися місцевим російськомовним населенням і боялися говорити молдовською за межами школи.

52. Шістнадцятого липня 2008 року молдовське міністерство реінтеграції звернулося за допомогою до Місії ОБСЄ в Молдові для перевезення освітніх та будівельних матеріалів, а також грошей для вчителів через “кордон” з “ПМР”.

53. Під час навчального 2002-2003 року у школі було 683 учні. У 2008-2009 році ця цифра впала до 345.

2. Калдаре та інші (заява № 8252/05)

54. Заявниками є 26 дітей, які навчалися в школі Олександра Доброго (Alexandru cel Bun) в Тягині, Бендери, у період, який розглядається, та 17 батьків (див. додаток). Школа використовувала приміщення, розташоване на вулиці Космодем'янської, яке було побудовано за державний кошт Молдови і здавалося їй в оренду молдовською владою. Школа була зареєстрована в молдовському міністерстві освіти і тому використовувала латинську абетку і програму, затверджену цим міністерством освіти.

55. Четвертого червня 2004 року “міністерство освіти ПМР” попередило школу, що вона буде закрита, якщо не зареєструється в цьому міністерстві, і що проти директора школи будуть вжиті дисциплінарні заходи. 18 липня 2004 року школу від'єднали від електроенергії та водопостачання, а 19 липня 2004 року керівництво школи повідомили, що вони більше не можуть використовувати приміщення на вулиці Космодем'янської. Проте вчителі, учні та батьки зайняли приміщення, відмовляючись його залишити. Придністровська поліція неупішно намагалася його захопити, але з часом поступилася. Поліція відступила 28 липня 2004 року. 20 вересня 2004 року, після різноманітних переговорів з міжнародними спостерігачами, у тому числі представниками Ради Європи, школу було знову під'єднано до води та електроенергії.

56. Режим “ПМР” дозволив школі поновити роботу у вересні 2004 року, але в іншому приміщенні, яке орендувалося у влади “ПМР”. Школа наразі використовує три будівлі, розташовані в різних районах міста. Основна будівля не має їдальні, приміщень для занять спортом та дослідів, і до неї не можна дістатися громадським транспортом. Молдовський уряд надав школі автобус і комп'ютери. Він також оплатив ремонт туалетів в одному з будинків.

57. Заявники подали низку звернень та скарг до російської і молдавської влади.

58. У 2002-2003 році в школі був 1 751 учень, а в 2008-2009 році – 901.

3. Черкавські та інші (заява № 18454/06)

59. Заявниками є 46 дітей, які навчалися в школі Стефана Великого (Ștefan cel Mare) в Грігоріюполі у період, який розглядається, і 50 батьків (див. додаток).

60. У 1996 році, на прохання батьків та їхніх дітей, школа, у якій викладалася програма на основі кириличної абетки, подала низку звернень до режиму “ПМР” з проханням дозволити використання латинської абетки. У результаті, між 1996 та 2002 роками “ПМР” організувала кампанію ворожих публікацій у пресі, залякування та погроз з боку служб безпеки. Ці заходи досягнули апогею 22 серпня 2002 року, коли придністровська поліція увірвалася в школу та вигнала звідти вчителів, учнів та їхніх батьків, які знаходилися всередині. 28 серпня 2002 року голова учнівського комітету був арештований і пізніше засуджений до п’ятнадцяти діб адміністративного арешту. Після цього інциденту 300 учнів залишили школу.

61. Зіткнувшись із загрозою захоплення приміщення режимом “ПМР”, молдовське міністерство освіти вирішило, що школа повинна тимчасово бути переведена в будинок в Дороцкая (Dorotcaia), село приблизно у 20 км від Грігоріюполя, яке знаходиться під контролем Молдови. Щодня учні та вчителі відвозилися у Дороцкая автобусом, наданим молдовським урядом. При цьому вони зазнавали обшуку їхніх речей та перевірку документів з боку представників “ПМР”, а також, як стверджується, переслідування у такій формі як плевки та усні образи.

62. Представники школи подали низку звернень та скаржилися на цю ситуацію до ОБСЄ, ООН, а також до російської та молдовської влади. Російська влада відповіла, закликавши Молдову та “ПМР” використати різні способи переговорів для вирішення конфлікту. Молдовська влада поінформувала заявників, що вона не може надати додаткову допомогу.

63. У 2000-2001 році в школі було 709 учнів, а в 2008-2009 році – 169.

II. ЗВІТИ МІЖДЕРЖАВНИХ ТА НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

A. Парламентська Асамблея Ради Європи

64. Шістнадцятого вересня 2005 року Комітет з питань дотримання обов'язків та зобов'язань держав-членів Ради Європи (Моніторинговий Комітет) Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЕ) видав звіт “Функціонування демократичних інституцій в Молдові”. Розділ, присвячений Придністров'ю, містив таке:

“31. Упродовж останніх місяців сталася низка важливих подій, які Асамблея повинна уважно відстежувати та супроводжувати у найкращий можливий спосіб.

32. Після інтенсивних дипломатичних контактів між Молдовою та Україною, на саміті ГУАМ в Кишиневі 22 квітня український Президент Ющенко оголосив ініціативу із 7 пунктів щодо врегулювання придністровського питання. ...

Головною метою цього нового плану є знаходження довготривалого вирішення через демократизацію Придністров'я. Це передбачатиме:

- створення умов для розвитку демократії, громадянського суспільства та багатопартійної системи в Придністров'ї;

- проведення вільних та демократичних виборів до Придністровської Верховної Ради під моніторингом Європейського Союзу, ОБСЄ, Ради Європи, Росії, Сполучених Штатів та інших демократичних держав, у тому числі України;

- трансформація існуючого формату миротворчої операції у міжнародну місію військових та цивільних спостерігачів під егідою ОБСЄ та збільшення кількості українських військових спостерігачів у регіоні;

- допуск придністровською владою міжнародної моніторингової місії, у тому числі українських експертів, на підприємства військової промисловості в Придністровському регіоні;

- короткострокова моніторингова місія ОБСЄ в Україні для перевірки руху товарів та осіб через українсько-молдовський кордон.

33. Повний текст українського плану був представлений 16-17 травня на зустрічі представників посередників та Молдови і Придністров'я у Вінниці, Україна, після того як український секретар Ради безпеки Петро Порошенко та помічник Президента Молдови Марк Ткачук провели майже місяць у “човниковій дипломатії”.

34. Реакція була різною, але стримано позитивною.

35. Десятого червня Парламент Молдови ухвалив “Декларацію щодо української ініціативи врегулювання придністровського конфлікту”, а також два

звернення – стосовно демілітаризації та розвитку критеріїв демократизації Придністровського регіону Республіки Молдова ...

36. У декларації віталася ініціатива Президента Ющенка, висловлювалося сподівання, що вона стане “важливим чинником у досягненні територіальної та громадянської єдності Молдови”. Парламент, проте, висловив жаль з того приводу, що українська ініціатива не відображала деякі важливі принципи врегулювання, насамперед, такі: виведення російських військ; демілітаризація; принципи та умови демократизації регіону та встановлення прозорого правового контролю за придністровською ділянкою молдовсько-українського кордону. Декларація закликала до додаткових зусиль міжнародної спільноти та України в цьому відношенні.

37. Парламент також розкритикував низку положень, які можуть “порушити суверенітет Республіки Молдова”, такі як участь Придністров’я у веденні зовнішньої політики Республіки Молдова та пропозиція створити так званий узгоджувальний комітет. Парламент наполягав на розв’язанні конфлікту у межах молдовської Конституції за допомогою діалогу з новим, демократично обраним керівництвом Придністров’я. Таким чином, існує низка розбіжностей між українською ініціативою та підходом до її впровадження, запропонованим Молдовою.

38. Посередники в придністровському конфлікті (ОБСЄ, Росія та Україна) заявили, що план давав реальний поштовх у напрямі досягнення врегулювання. Під час усіх їхніх останніх зустрічей вони закликали до відновлення прямого, постійного діалогу щодо вирішення конфлікту.

39. Більш делікатною є позиція Росії. Зрозуміло, що через свою військову та економічну присутність і завдяки міцним культурним та мовним зв’язкам з Придністров’ям, Росія хотіла б зберегти свій сильний вплив на цю територію. Преса нещодавно повідомляла про існування “Плану дій із збереження російського впливу в Республіці Молдова”, деталі якого тримаються в таємниці. Росія все ще сильно підтримує так званий Меморандум Козака 2003 року, який пропонував Молдові вирішення у вигляді федерації. Молдова майже погодилася на цей план; вона відмовилася від його підписання в останній момент, нібито під західним впливом.

40. Упродовж останніх місяців було кілька ознак напруги. Наприклад, 18 лютого Державна дума Російської Федерації ухвалила переважною більшістю резолюцію, вимагаючи від російського Уряду низки економічних та інших санкцій проти Молдови, за винятком Придністров’я, якщо молдовська влада не змінить свою “економічну блокаду Придністров’я”. Санкції включали заборону імпорту з Молдови алкоголю та тютюнових виробів, світові ціни для експорту російського природного газу до Молдови та візи для молдовських громадян, які в’їжджають у Росію.

41. В обох зверненнях, ухвалених молдовським парламентом, містився заклик підтримки до Ради Європи, а стосовно демократизації Придністров’я – прохання взяти активну участь у процесі. Під час нашого візиту в Кишинів наші співрозмовники неодноразово наголошували на важливості експертних знань та досвіду нашої організації в цьому відношенні. Документи, прийняті молдовським парламентом, були офіційно подані його головою до Моніторингового Комітету “для вивчення у рамках проведення моніторингу

Молдови” та для “аналізу, коментарів і рекомендацій, а також ідей Парламентської Асамблеї, які можуть зробити внесок у демократизацію Придністровського регіону та остаточне врегулювання конфлікту”.

42. На перший погляд, Раді Європи, як провідній організації у сфері демократії, прав людини та верховенства права, слід уважно стежити за цим планом. Тому Комітет доручив нам відвідати Київ, Москву, Бухарест та Брюссель для проведення зустрічей з основними особами, відповідальними за український план, та для ознайомлення з усіма його деталями. На підставі цієї інформації ми зробимо конкретні пропозиції того, яким чином Асамблея може зіграти важливу роль у просуванні цього плану.

43. Залишається низка запитань стосовно впровадження українського плану та умов, висунених молдовським парламентом. Проте, на тлі всіх неуспішних дипломатичних спроб, цей план має одну сильну перевагу. Він поєднує дипломатичні зусилля з конкретними заходами щодо демократизації в Придністров’ї, але також і в Молдові, яка повинна бути прикладом. Ініціатива також з’явилася у правильний момент, оскільки вона збіглася в часі із значним рухом на демократизацію та європейську інтеграцію у всьому регіоні.

44. Не лише Молдова, чия територіальна цілісність та суверенітет були порушені, але й Європа в цілому не може більше дозволити собі мати цю “чорну діру” на своїй території. Придністров’я є центром різноманітної незаконної торгівлі і, насамперед, торгівлі зброєю та всіх форм контрабанди. У політичному житті там продовжує домінувати таємна поліція; основоположні свободи обмежуються.

45. Одним з найскладніших елементів, як видається, є можливість організувати демократичні вибори в Придністров’ї. Адже цей регіон потребує вільно функціонуючих політичних партій, засобів масової інформації та громадянське суспільство. Місцеві вибори 27 березня в Придністров’ї (для обрання сільських, селищних, міських та районних рад, а також голів сільських і селищних рад) показали, що реально сильної опозиції все ще не існує. Ці вибори, до речі, розглядалися як перевірка для запланованих на грудень 2005 року виборів до Придністровської Верховної Ради.

46. Водночас мав місце цікавий розвиток подій, особливо стосовно групи членів Верховної Ради на чолі із заступником голови Євгенієм Шевчуком¹. 29 квітня ця група запропонувала проект амбітних змін до придністровської “конституції” з метою посилення ролі парламенту стосовно “президента” та виконавчої влади – наприклад, надавши йому право висловлювати вотум недовіри “міністрам” та іншим посадовим особам, які призначаються “президентом”, або право контролювати роботу та витрати грошей органами виконавчої влади. Деякі скромніші зміни, а також проект закону про органи місцевого управління, який передбачає обрання голів районних та міських рад самими радами таємним голосуванням, були ухвалені 18 травня в першому читанні. Пан Шевчук також просуває законодавчу ініціативу щодо перетворення регіонального офіційного “ТБ ПМР” на організацію суспільного телерадіомовлення.

¹ Примітка секретаріату Суду: пан Шевчук був обраний “Президентом” “ПМР” у грудні 2011 року.

47. Двадцять другого червня Верховна Рада рекомендувала “президенту” Смірнову звільнити “міністра” юстиції Віктора Балалу. Балала, який є одним з найближчих союзників “президента”, нещодавно прийняв рішення про передачу реєстраційних функцій від свого “міністерства” до квазікомерційної “експертної палати”.

48. Двадцять другого липня молдовський парламент ухвалив у двох читаннях Закон про основні положення особливого правового статусу населених пунктів лівобережжя Дністра (Придністров'я). Закон передбачав створення автономно-територіального утворення, яке є невід'ємною складовою частиною Молдови і, у межах повноважень, визначених Конституцією та іншими законами Молдови, вирішує питання, віднесені до його відання. Закон передбачає, що населені пункти лівобережжя Дністра можуть увійти до складу Придністров'я або вийти з нього на підставі місцевих референдумів, проведених відповідно до законодавства Молдови.”

65. У світлі цього звіту ПАРЄ ухвалила резолюцію, у якій вона, серед іншого, постановила, що:

“10. Асамблея вітає відновлення переговорів після оптимістичної української ініціативи врегулювання придністровського конфлікту шляхом надання пріоритету демократизації. Асамблея сподівається, що існуючий формат п'яти учасників, що включає Молдову, Придністровський регіон, Росію, Україну та ОБСЄ, буде розширений для включення також Ради Європи. Вона наголошує на необхідності дієвого контролю за кордоном між Молдовою та Україною, запасами зброї та заводами з виробництва озброєння. З огляду на накопичені ними знання, Асамблея хотіла б, щоб її доповідачі були залучені до цих процесів.

11. Будь-яке врегулювання придністровського конфлікту повинно ґрунтуватися на непорушному принципі повної поваги до територіальної цілісності і суверенітету Молдови. Відповідно до верховенства права, будь-яке рішення повинно узгоджуватися з народною волею, вираженою на повністю вільних та демократичних виборах, проведених міжнародно визнаними органами влади.”

В. Організація безпеки та співпраці в Європі (ОБСЄ)

66. У своєму Щорічному звіті за 2004 рік ОБСЄ таким чином описала події в Придністров'ї:

“Проте найбільш конфронтаційною подією стало прийняття Придністров'ям у середині липня рішення закрити молдовські школи з викладанням на основі латинської абетки, які діяли на території регіону. Молдовська сторона, у відповідь, зупинила свою участь у п'ятисторонніх переговорах щодо політичного врегулювання.

Із середини липня до глибокої осені Місія, разом з посередниками в особі представників Російської Федерації та України, докладала надзвичайних зусиль для послаблення кризи навколо шкіл та для пошуку і реалізації вирішення. Місія також намагалася послабити напругу між сторонами у питаннях, які стосувалися свободи пересування, селянських земель та залізниць.”

У 2004 році ОБСЄ також зазначила таке:

“У 2004 році зі складів оперативної групи російських військ у Придністров’ї був вивезений лише один поїзд з приблизно 1000 тон боєприпасів. Ще залишилося вивезти близько 21 000 тон боєприпасів, а також більше 40 000 одиниць легкої та стрілецької зброї і близько 10 ешелонів різноманітної військової техніки. Місія продовжувала координувати роботу з надання Російській Федерації технічної та фінансової допомоги для цих потреб.”

67. У Щорічному звіті за 2005 рік зазначалося:

“Місія зосередила свої зусилля на відновленні переговорів щодо політичного врегулювання, які зупинилися влітку 2004 року. Посередники з Російської Федерації, України та ОБСЄ провели консультації з представниками Кишинева та Тирасполя в січні, травні та вересні. На травневій зустрічі Україна представила план врегулювання Президента Віктора Ющенка – “До врегулювання через демократизацію”. Ця ініціатива передбачає демократизацію Придністровського регіону через міжнародно проведені вибори до регіонального законодавчого органу поряд з кроками для сприяння демілітаризації, прозорості та підвищенню довіри.

У липні, Парламент Молдови, посилаючись на український план, ухвалив Закон про основні положення особливого правового статусу Придністров’я. Під час консультацій у вересні в Одесі, Кишинів та Тирасполь погодилися запросити ЄС та США взяти участь у якості спостерігачів в переговорах. Формальні переговори відновилися у розширеному складі в жовтні після 15-місячної перерви та продовжилися у грудні після зустрічі Ради міністрів ОБСЄ в Любляні. 15 грудня Президенти України та Російської Федерації, Віктор Ющенко та Владімір Путін, зробили Спільну заяву, у якій віталосся відновлення переговорів щодо врегулювання Придністровського конфлікту.

У вересні Президенти Воронін та Ющенко спільно звернулися до Головуючого в ОБСЄ з проханням розглянути можливість направлення Міжнародної місії з оцінювання (ММО) для аналізу демократичних умов в Придністров’ї та необхідних кроків для проведення демократичних виборів у регіоні. Паралельно Місія ОБСЄ провела технічні консультації та аналіз стосовно базових вимог до демократичних виборів в Придністровському регіоні, як пропонувалося планом Ющенка. Під час жовтневого раунду переговорів Головуючого в ОБСЄ попросили продовжити консультації щодо можливості організації ММО в Придністровському регіоні.

Разом з військовими експертами з Російської Федерації та України, Місія ОБСЄ завершила розробку пакету пропозицій стосовно заходів для побудови довіри та безпеки, які були представлені трьома посередниками в липні. Пізніше Місія почала консультації щодо цього пакету з представниками Кишинева та Тирасполя. Під час жовтневого раунду переговорів вітався можливий прогрес у покращенні прозорості за допомогою взаємного обміну військовими даними, як передбачалося одним з пунктів пакету.”

Стосовно питання виведення російських військ у звіті ОБСЄ зазначалося таке:

“У 2005 році виведення російського озброєння та техніки з Придністровського регіону не відбувалося. Залишається вивезти приблизно 20 000 метричних тон

боєприпасів. Командувач Оперативної групи російських військ повідомив у травні, що надлишковий обсяг у 40 000 одиниць легкої та стрілецької зброї, які зберігалися російськими силами в Придністров'ї, були знищені. ОБСЄ не отримала дозвіл на перевірку цих тверджень.”

68. У 2006 ОБСЄ повідомляла таке:

“Референдум щодо “незалежності” 17 вересня та “президентські” вибори 10 грудня в Придністров'я – як перший, так і другі не були визнані та не моніторилися ОБСЄ – становили політичне середовище цієї роботи ...

Для стимулювання переговорів з врегулювання, Місія підготувала на початку 2006 року документи, у яких пропонувалося: можливий розподіл повноважень між центральною та регіональною владою; механізм моніторингу заводів військово-промислового комплексу Придністров'я; план обміну військовими даними; та оцінювальна місія для оцінки умов і підготовки рекомендацій з питання демократичних виборів у Придністров'ї. Придністровська сторона, проте, відмовилася продовжувати переговори після запровадження у березні нових митних правил для придністровського експорту, і тому прогрес, у тому числі за цими проектами, був неможливий. Спроби розблокувати цю патову ситуацію за допомогою консультацій серед посередників (ОБСЄ, Російська Федерація та Україна) і спостерігачів (Європейський Союз та Сполучені Штати Америки) у квітні, травні та листопаді, а також консультації посередників і спостерігачів з кожною із сторін окремо в жовтні були безрезультатними. ...

13 листопада група з 30 голів делегацій ОБСЄ, разом з членами Місії ОБСЄ, уперше з березня 2004 року отримали доступ до складів боєприпасів Російської Федерації в Колбасна, біля молдовсько-українського кордону в північному Придністров'ї. Утім, виведення російських боєприпасів або техніки з Придністров'я у 2006 році не відбувалося і в регіоні все ще зберігається більше 21 000 тон боєприпасів ...”

69. У Щорічному звіті за 2007 рік зазначалося:

“Посередники в процесі Придністровського врегулювання (Російська Федерація, Україна та ОБСЄ) і спостерігачі (Європейський Союз та Сполучені Штати Америки) провели чотири зустрічі. Посередники та спостерігачі провели одну неформальну зустріч з молдовською та придністровською сторонами в жовтні. Усі зустрічі зосереджувалися на знаходженні шляхів для відновлення формальних переговорів з врегулювання, але були безуспішними. ...

Місія відзначає, що в 2007 році не відбувалося виведення російських боєприпасів або техніки. Фонд добровільних внесків містить достатньо ресурсів для завершення завдань з виведення.”

70. У 2008 році ОБСЄ відзначала:

“Молдовський Президент Владімір Воронін та Придністровський лідер Ігор Смірнов зустрілися у квітні вперше за останні сім років, а потім провели ще одну зустріч 24 грудня. Посередники з ОБСЄ, Російської Федерації та України і спостерігачі з Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки зустрілися п'ять разів. Було проведено п'ять неформальних зустрічей сторін з посередниками та спостерігачами. Незважаючи на це та додаткові зусилля з човникової дипломатії Місії, формальні переговори у форматі “5+2” не були відновлені. ...

У 2008 році не відбувалося виведення російських боєприпасів або техніки з Придністровського регіону. Фонд добровільних внесків містить достатньо ресурсів для завершення завдань з виведення.”

С. Міжнародні неурядові організації

71. У своєму звіті від 17 червня 2004 року “Молдова: Регіональна напруга через Придністров’я” (Звіт стосовно Європи № 157) Міжнародна кризова група (International Crisis Group/МКГ) відзначила таке (витяг з Резюме звіту):

“Російська підтримка самопроголошеної та невизнаної Дністровської Молдовської Республіки (ДМР) стоїть на заваді вирішенню конфлікту та перешкоджає поступу Молдови в напрямі ширшої інтеграції у європейські політичні та економічні структури. У своїх нещодавніх і переважно односторонніх спробах вирішити Придністровський конфлікт Росія продемонструвала мислення майже часів Холодної війни. Попри втісну риторику стосовно відносин Росії з Європейським Союзом (ЄС) та співпраці Росії із США у питаннях вирішення конфліктів та миротворчості в нових незалежних державах колишнього Радянського Союзу (ННД), старі звички вмирають повільно. Росія не хоче, щоб ЄС, США або Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) відігравали активну роль у вирішенні конфлікту, оскільки Молдова все ще розглядається багатьма як сфера виключного російського геополітичного інтересу.

Росії було нескладно використовувати політичну та економічну нестабільність Молдови у власних інтересах. Хоча Росія погодилася на конкретні терміни виведення своїх військ, вона неодноразово гальмувала цей процес, при цьому намагаючись проштовхнути політичне вирішення, яке б забезпечило, за допомогою незбалансованих конституційних положень, збереження російського впливу на процес прийняття рішень в Молдові та продовження її військової присутності під маскою миротворчих сил. Росія дотепер не мала бажання використати свій вплив на керівництво ДМР [“ПМР”] для сприяння такому підходу до вирішення конфлікту, який би збалансовував правомірні інтереси усіх сторін.

Українські та молдовські бізнес-кола набули вправності у використанні паралельної економіки ДМР у своїх цілях, регулярно беручи участь в реекспорті та інших незаконних практиках. Деякі з них використовували політичний вплив для того, щоб запобігти, відтермінувати та перешкодити рішенням, які могли б змусити керівництво ДМР піти на компроміс. Це включає скасування податкових та митних правил, які сприяють незаконному бізнесу реекспорту, впровадження дієвого прикордонного та митного контролю, збирання мит та податків на внутрішньому “кордоні”.

За підтримки російських, українських та молдовських економічних еліт, керівництво ДМР стало більш самовпевненим. Розуміючи, що міжнародне визнання є мало ймовірним, вони зосередили увагу на збереженні де-факто незалежності у вигляді слабкої конфедерації з Молдовою. На жаль, керівники ДМР – використовуючи суперечності в податковій та митній системах Молдови і ДМР – продовжують отримувати значні прибутки від законної і незаконної

економічної діяльності, у тому числі реекспорту, контрабанди та виробництва зброї.

ДМР стала самостійним гравцем зі своїми власними інтересами та стратегіями, маючи обмежене поле для незалежних політичних маневрів, але широку мережу економічних та інших зв'язків у Росії, Молдові та Україні. Проте вона залишається значною мірою залежною від російської політичної та економічної підтримки і не любить потрапляти в ситуацію, коли вона повинна діяти всупереч політиці Росії. Інтереси Росії та ДМР часто збігаються, але в деяких випадках керівники ДМР були здатні розробити та впровадити стратегії для уникнення російського тиску, відтягнути переговори, перешкодити російським ініціативам та підірвати російську політику, граючи на суперечностях між співпосередниками та альтернативних джерелах зовнішньої підтримки.

Остання спроба Росії досягнути врегулювання – Меморандум Козака в жовтні-листопаді 2003 року – показала, що її вплив, хоч і є повсюдним, має чіткі межі. Росія не здатна проштовхнути врегулювання без підтримки Молдови та міжнародної спільноти, особливо таких ключових гравців як ОБСЄ, ЄС і США. Комплексне політичне врегулювання вимагає підходу, який зможе подолати відмінності між Росією та іншими ключовими міжнародними гравцями і при цьому буде справедливим до інтересів як молдовського уряду, так і ДМР.

Попри розуміння, що з Росією не варто ворогувати, гравітаційна сила європейської інтеграції є сильною в Молдові. Нещодавно, навіть її комуністичне керівництво наголосило на необхідності більших зусиль для досягнення цієї мети. Утім країна нечасто з'являлася на радарі західних держав за останні десять років, і їй буде потрібна більш показова підтримка ЄС та США, якщо вона захоче протидіяти російській політичній та матеріальній допомозі ДМР і обструкції переговорному процесу з боку Придністров'я. Міжнародні гравці також повинні допомогти Молдові захистити її власні кордони від незаконної економічної діяльності, яка тримає на плаву Придністров'я та негативно впливає також і на її європейських партнерів.

Конфлікт може бути вирішений, лише якщо міжнародна спільнота використає свій вплив на Росію на двосторонньому рівні та в рамках ОБСЄ. Лише тоді, а також за умови значно більшої рішучості щодо проведення політичної, економічної та адміністративної реформи з боку самої Молдови, вона зможе реалізувати свої європейські прагнення. Комплексна стратегія стосовно Молдови, України та Росії в рамках Політики ЄС “Ширша Європа” була б важливим першим кроком.”

72. У своєму звіті від 17 серпня 2006 року “Невизначене майбутнє Молдови” (Звіт стосовно Європи № 175) МКГ відзначила (витяг з Резюме звіту):

“Після очікуваного вступу Румунії в Європейський Союз у 2007 році, ЄС матиме спільний кордон з Молдовою, слабкою державою, яка розколота конфліктом та вражена корупцією і організованою злочинністю. Керівництво Молдови оголосило про своє бажання вступити в ЄС, але його відданість європейським цінностям є сумнівною, а зусилля, спрямовані на врегулювання спору із сепаратистським регіоном Придністров'я, не дозволили знайти вихід із шкідливої патової ситуації, яка триває вже п'ятнадцять років. Молоді люди

мають слабку довіру до майбутнього країни та залишають її у загрозливій кількості. Для того, щоб Молдова стала стабільною частиною сусідньої з ЄС території, необхідне значно більше міжнародне залучення, не лише у вирішення конфлікту, але й у стимулювання місцевих реформ, які повинні зробити країну привабливішою для власних громадян.

Дві нещодавні ініціативи ЄС та України дозволили сподіватися, що розклад сил у сепаратистському спорі значно змінився. Місія ЄС з прикордонної допомоги (EUBAM), започаткована наприкінці 2005 року, допомогла приборкати контрабанду вздовж Придністровської частини молдовсько-українського кордону – головне джерело доходів для влади в Тирасполі, столиці Придністров'я. Водночас запровадження Києвом визначального митного режиму з метою допомоги Молдові в регулюванні придністровського експорту зменшило можливість компаній в сепаратистському регіоні проводити діяльність поза молдовським контролем, що завдало важливий психологічний удар.

Проте оптимізм, що ці заходи врешті-решт змусять Придністров'я зробити дипломатичні поступки, видається, був хибним. Хоча EUBAM мала значний успіх, особливо враховуючи її малий розмір та бюджет, контрабанда залишається поширеною. Так само український митний режим не мав вирішального впливу на придністровський бізнес, який все ще здатний здійснювати законну прибуткову торгівлю, як і в минулому. Крім того, внутрішня політична невизначеність викликає запитання, чи продовжуватиме Київ впроваджувати нові правила.

Росія збільшила свою підтримку Придністров'ю, надсилаючи економічну допомогу та вживаючи каральні заходи проти Молдови, у тому числі вразливу заборону на експорт вина, одного з основних джерел доходів Молдови. Москва відмовляється виводити війська, які розташовані в Придністров'ї з радянських часів та чия присутність слугує збереженню статус-кво. За наявності російської підтримки Придністровський лідер Ігор Смірнов не має особливих стимулів йти на компроміс у своєму курсі на незалежність. Переговори за міжнародного посередництва між двома сторонами ні до чого не призвели, попри присутність починаючи з 2005 року ЄС та США в якості спостерігачів. Хоча було досягнене певне розуміння стосовно рівня автономії у разі врегулювання, Молдова зайняла жорсткішу позицію у відповідь на незговірливість Придністров'я.”

73. У своєму звіті “Свобода у світі в 2009 році” організація “Freedom House” зазначила, серед іншого:

“Молдова відхилила російський план федералізації у листопаді 2003 року, після того як він викликав громадський протест. Останній раунд формальних багатосторонніх переговорів провалився на початку 2006 року, а у вересні 2006 року населення Придністров'я переважною більшістю підтримало курс на незалежність з кінцевою метою приєднання до Росії, хоча легітимність голосування не була визнана ні Молдовою, ні міжнародною спільнотою.

За відсутності активних переговорів у форматі “5+2”, Воронін продовжував двосторонні переговори з Росією і зробив низку кроків для узгодження молдовської зовнішньої політики з політикою Кремля. Більшу частину 2008 року він закликав Росію прийняти пропозицію, за якою Придністров'я отримає значну автономію в межах Молдови, сильну та унітарну присутність в

молдовському парламенті, а також право вийти зі складу Молдови, якщо остання в майбутньому об'єднається з Румунією. Права Росії на майно будуть збережені, а російські війська будуть замінені цивільними спостерігачами. Воронін захищав свої окремі “консультації” з Росією, стверджуючи, що будь-який варіант врегулювання буде фіналізований у форматі “5+2”.

Придністровське питання набуло додаткової нагальності у серпні 2008 року, після того як Росія вступила в нетривалий конфлікт з Грузією та визнала там незалежність двох сепаратистських регіонів. Російські посадові особи стверджували, що вони не мають наміру визнавати “ПМР”, але застерегли Молдову від зайняття подібної до грузинської конфронтаційної позиції. Молдовський уряд у відповідь відкинув будь-які порівняння та підтвердив свою відданість мирним переговорам. Деякі експерти висловлювали занепокоєність тим, що Росія може нав'язати Молдові жорсткі умови врегулювання під час двосторонніх переговорів і потім визнати ПМР, якщо план буде відхилено.

Відносини Придністровського президента Ігоря Смірнова з Вороніним залишалися напруженими впродовж року; молдовський лідер по суті вів переговори в обхід Смірнова та ясно висловлював своє розчарування керівництвом ПМР. Вони зустрілися у квітні вперше з 2001 року, потім знову в грудні. Через кілька днів після квітневої зустрічі румунський президент Траян Басеску непрямо згадав про можливість розподілу, за яким Україна поглине Придністров'я, а Румунія анексує основну частину Молдови, що змусило Вороніна звинуватити його в саботуванні переговорів. Тим часом російський президент Дмитрій Медведєв зустрівся окремо з Вороніним та Смірновим упродовж цього року ...

Політичні права та громадянські свободи

Мешканці Придністров'я не можуть обрати своє керівництво демократичним шляхом і не можуть брати вільну участь у молдовських виборах...

Корупція та організована злочинність є серйозними проблемами в Придністров'ї ...

Медійне середовище є несприятливим ...

Релігійна свобода обмежується ...

Хоча кілька тисяч учнів вивчають молдовську мову з латинською абеткою, ця практика обмежена. Молдовська мова та латинська абетка асоціюються з підтримкою єдності з Молдовою, тоді як російська та кирилична абетка – із сепаратистськими цілями. Батьки, які відправляють своїх дітей до шкіл з латинською абеткою, та самі ці школи регулярно зазнають переслідування з боку служб безпеки.

Влада значно обмежує свободу зібрань і рідко надає потрібні дозволи на публічні протести ...

Судова влада підпорядкована виконавчій та загалом виконує волю органів влади ...

Влада дискримінує етнічних молдован, які складають близько 40% населення. Вважається, що етнічні росіяни та українці разом складають незначну більшість, і не менше третини населення регіону нібито мають російські паспорти.”

III. ВІДПОВІДНЕ МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

A. Матеріали міжнародного права стосовно відповідальності держав за неправомірні діяння

1. Комісія міжнародного права, Проект Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння

74. Комісія міжнародного права (КМП) ухвалила свій Проект Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (“Проект Статей”) у серпні 2001 року. Статті 6 та 8 Глави II Проекту Статей передбачають таке:

“Стаття 6: Поведінка органів, наданих у розпорядження держави іншою державою

Поведінка органу, наданого в розпорядження держави іншою державою, розглядається як діяння першої держави за міжнародним правом, якщо цей орган діє на реалізацію елементів державної влади тієї держави, у розпорядження якої він наданий.

Стаття 8: Поведінка під керівництвом або контролем держави

Поведінка особи чи групи осіб розглядається як діяння держави за міжнародним правом, якщо ця особа або група осіб фактично діє за вказівкою або під керівництвом чи контролем цієї держави під час здійснення такої поведінки.”

2. Практика Міжнародного суду

75. У своєму консультативному висновку “Юридичні наслідки для держав внаслідок продовжуваної присутності Південної Африки в Намібії, незважаючи на Резолюцію Ради Безпеки № 276 (1970)” Міжнародний суд, стосовно обов’язку за міжнародним правом покласти край незаконній ситуації, зазначив:

“117. Дійшовши таких висновків, Суд тепер розгляне юридичні наслідки, що виникають для держав унаслідок продовжуваної присутності Південної Африки в Намібії, незважаючи на Резолюцію Ради Безпеки № 276 (1970). Обов’язкове до виконання рішення, винесене компетентним органом Організації Об’єднаних Націй, яке визнає ситуацію незаконною, не може залишатися без наслідків. Коли Суд стикається з розглядом такої ситуації, він не виконає свої судові функції, якщо не визнає, що існує обов’язок, особливо стосовно членів ООН,

покласти край такій ситуації. Як цей Суд уже постановляв, посилаючись на одне із своїх рішень, яким ситуація визнавалася такою, що суперечить верховенству міжнародного права: “Це рішення тягне за собою юридичні наслідки, а саме – припинення незаконної ситуації” (I.C.J. Reports 1951, стор. 82).

118. Південна Африка, будучи відповідальною за створення та підтримання ситуації, яку Суд визнав такою, що була правомірно визнана незаконною, має обов’язок припинити її. Отже, вона має обов’язок вивести свою адміністрацію з Території Намібії. Зберігаючи існуючу незаконну ситуацію та здійснюючи окупацію Території без відповідного права, на Південну Африку покладається міжнародна відповідальність, що випливає з продовжуваного порушення міжнародного обов’язку. Вона також залишається відповідальною за будь-які порушення міжнародних обов’язків або прав народу Намібії. Те, що Південна Африка більше немає жодного права управляти Територією, не звільняє її від обов’язків та відповідальності за міжнародним правом по відношенню до інших держав стосовно здійснення нею її повноважень щодо цієї Території. Фізичний контроль території, а не суверенітет чи правомірність права, є основою для міжнародної відповідальності за діяння, які негативно впливають на інші держави.”

76. У *Справі стосовно застосування Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Боснія та Герцеговина проти Сербії та Чорногорії)*, рішення від 26 лютого 2007 року, Міжнародний суд, стосовно питання відповідальності держави, постановив:

“391. Першим питання, яке піднімає цей аргумент, є те, чи можливо, у принципі, покласти на державу відповідальність за поведінку осіб – або груп осіб – які, не маючи юридичного статусу державних органів, де факто діють під таким щільним контролем з боку держави, що до них слід ставитися як до її органів в цілях обов’язкового покладення відповідальності на державу за міжнародно-протиправне діяння. Суд насправді уже розглядав це питання, і в принципі дав на нього відповідь, у своєму Рішенні від 27 червня 1986 року у справі стосовно *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)* (Рішення по суті, I.C.J. Reports 1986, стор. 62-64). У параграфі 109 цього Рішення Суд зазначив, що він повинен був:

‘визначити ... чи були відносини контраст з Урядом Сполучених Штатів відносинами залежності з одного боку та контролю – з іншого настільки, що було б правильно прирівняти контраст, у юридичних цілях, до органу Уряду Сполучених Штатів або визнати їх такими, що діяли від імені цього Уряду’ (стор. 62).

Далі, досліджуючи факти у світлі наявної в нього інформації, Суд відзначив, що “відсутні однозначні докази того, що Сполучені Штати дійсно здійснювали такий ступінь контролю у всіх сферах, що могло б обґрунтувати визнання контраст такими, що діяли від їх імені” (параграф 109), і далі зробив висновок, що “наявні в Суду докази ... недостатні для того, щоб продемонструвати повну залежність [контраст] від допомоги Сполучених Штатів”, і що Суд “не міг встановити, що сили контраст могли бути прирівняні в юридичних цілях до сил Сполучених Штатів” (стор. 62-63, параграф 110).

392. Процитовані уривки вказують, що відповідно до юриспруденції Суду особи, групи осіб або утворення можуть, у цілях міжнародної відповідальності,

бути прирівняні до державних органів, навіть якщо цей статус не впливає з національного законодавства, за умови, що такі особи, групи чи утворення дійсно діють у “повній залежності” від держави, простим знаряддям якої вони у підсумку є. У такому випадку доречно піти далі ніж просто юридичний статус з тим, щоб досягнути реалії відносин між особою, що вчиняє діяння, та державою, до якої вона настільки близька, що видається не більше ніж її представник: будь-який інший підхід дозволить державам уникати своєї міжнародної відповідальності шляхом вчинення діянь через осіб або утворення, чия удавана незалежність буде цілком фіктивною.

393. Проте таке прирівняння осіб чи утворень до державних органів, коли вони не мають такого статусу за національним законодавством, повинно бути винятковим, оскільки це вимагає доказів особливо великого ступеня стосовно державного контролю над ними – зв’язок, який Суд у процитованому вище Рішенні ясно описав як ‘повна залежність’. ...”

Далі Міжнародний суд визнав, що Сербія не була прямо відповідальною за геноцид під час боснійської війни 1992-1995 років. Суд, проте, постановив, що Сербія порушила свій позитивний обов’язок запобігти геноциду відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, оскільки вона не вжила усіх доступних їй заходів для того, щоб припинити геноцид, який стався в Сребрениці (Srebrenica) у липні 1995 року, і не передала Ратко Младіча (Ratko Mladić), який був обвинувачений у геноциді та співучасті в геноциді, для судового розгляду Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії.

В. Положення міжнародних договорів стосовно права на освіту

1. Загальна декларація прав людини 1948 року

77. Стаття 26 Загальної декларації прав людини передбачає:

“(1) Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов’язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

(2) Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особистості і збільшення поваги до прав людини і основоположних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об’єднаних Націй щодо підтримання миру.

(3) Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх дітей.”

2. Конвенція проти дискримінації в галузі освіти 1960 року

78. Зазначена Конвенція, яка була ухвалена Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури під час її 11-ої сесії у жовтні-грудні 1960 року, передбачає у статтях 1, 3 та 5:

“Стаття 1

1. У цілях цієї Конвенції термін “дискримінація” включає будь-яку відмінність, виключення, обмеження або перевагу за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, економічного стану або народження, яке має за мету або наслідком знищення або порушення рівності ставлення у сфері освіти, та, зокрема:

(а) Закриття для будь-якої особи чи групи осіб доступу до освіти будь-якого типу чи рівня;

(b) Обмеження освіти для будь-якої особи чи групи осіб освітою нижчої якості;

(c) Створення чи збереження роздільних систем освіти або навчальних закладів для осіб чи груп осіб, крім випадків, передбачених положеннями статті 2 цієї Конвенції; або

(d) Покладення на будь-яку особу чи групу осіб умов, які несумісні з гідністю людини.

2. У цілях цієї Конвенції термін “освіта” означає усі типи та рівні освіти і включає доступ до освіти, рівень та якість навчання, а також умови, за яких воно ведеться.

Стаття 3

3 метою ліквідації та запобігання дискримінації у розумінні цієї Конвенції, Держави-сторони зобов'язуються:

(а) Скасувати будь-які законодавчі положення та адміністративні вказівки, а також припинити адміністративну практику, які мають дискримінаційний характер у сфері освіти;

...

Стаття 5

1. Держави-сторони цієї Конвенції погоджуються, що:

(а) Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особистості та на збільшення поваги до прав людини та основоположних свобод; вона повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості та дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами, а також сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй щодо підтримання миру; ...”

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року

79. Стаття 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права передбачає:

“1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на освіту. Вони погоджуються, що освіта повинна спрямовуватись на повний розвиток людської особистості та усвідомлення її гідності і повинна зміцнювати повагу до прав людини і основоположних свобод. Вони, далі, погоджуються в тому, що освіта повинна дати можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма націями і всіма расовими, етнічними чи релігійними групами і сприяти роботі Організації Об'єднаних Націй щодо підтримання миру.

2. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають, що для досягнення повного здійснення цього права:

a) початкова освіта повинна бути обов'язкова і безоплатна для всіх;

b) середня освіта в її різних формах, включаючи професійно-технічну середню освіту, повинна бути відкрита і зроблена доступною для всіх шляхом вжиття всіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безоплатної освіти;

c) вища освіта повинна бути зроблена однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного шляхом вжиття всіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безоплатної освіти;

d) елементарна освіта повинна заохочуватися або інтенсифікуватися по можливості для тих, хто не проходив чи не закінчив повного курсу початкової освіти;

e) має активно проводитися розвиток мережі шкіл усіх ступенів, повинна бути встановлена задовільна система стипендій і повинні постійно покращуватися матеріальні умови викладацького персоналу.

3. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу батьків і, у відповідних випадках, законних опікунів обирати для своїх дітей не тільки створені державною владою школи, але й інші школи, що відповідають тому мінімуму вимог щодо освіти, який може бути встановлено чи затверджено державою, і забезпечувати релігійне та моральне виховання своїх дітей відповідно до власних переконань.

4. Жодна частина цієї статті не повинна тлумачитись у розумінні втручання у свободу окремих осіб та установ створювати навчальні заклади і керувати ними при незмінній умові додержання принципів, викладених у пункті 1 цієї статті, і вимоги, щоб освіта, яка надається у таких закладах, відповідала тому мінімуму вимог, що його може бути встановлено державою.”

4. Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації 1966 року

80. Стаття 5 зазначеної Конвенції ООН передбачає (у відповідних частинах):

“Відповідно до основоположних зобов’язань, викладених у статті 2 цієї Конвенції, Держави-учасниці зобов’язуються заборонити і ліквідувати расову дискримінацію в усіх її формах і забезпечити рівноправність кожної людини перед законом, без розрізнення раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, особливо щодо здійснення таких прав:

...

е) прав в економічній, соціальній і культурній галузях, зокрема:

...

(v) права на освіту і професійну підготовку;”

5. Конвенція про права дитини 1989 року

81. Статті 28 та 29 зазначеної Конвенції ООН передбачають:

“Стаття 28

1. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

a) вводять безоплатну й обов’язкову початкову освіту;

b) сприяють розвитку різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безоплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги;

c) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;

d) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей;

e) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до цієї Конвенції.

3. Держави-учасниці заохочують і розвивають міжнародне співробітництво з питань, що стосуються освіти, зокрема, з метою сприяння ліквідації невігластва і неписьменності в усьому світі та полегшення доступу до науково-технічних

знань і сучасних методів навчання. В цьому зв'язку особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 29

1. Держави-учасниці погоджуються щодо того, що освіта дитини повинна бути спрямована на:

a) розвиток особистості, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі;

b) виховання поваги до прав людини та основоположних свобод, а також до принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй;

c) виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і цінностей, а також до національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної;

d) підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі взаєморозуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення;

e) виховання поваги до навколишньої природи.

2. Жодна частина цієї статті або статті 28 не повинна тлумачитися як така, що обмежує свободу окремих осіб і органів створювати навчальні заклади та керувати ними за умови постійного додержання принципів, викладених у пункті 1 цієї статті, та виконання вимоги того, щоб освіта, яку одержують в таких учбових закладах, відповідала мінімальним нормам, що можуть бути встановлені державою.”

ПРАВО

82. Заявники скаржилися на примусове закриття їхніх шкіл органами влади “ПМР” та заходи, вжиті цими органами для переслідування та залякування заявників у зв'язку з їхнім вибором на користь продовження навчання дітей в школах з молдовсько-румунською мовою викладання. Суд, насамперед, повинен визначити, чи належать заявники, стосовно оскаржуваних питань, до юрисдикції однієї з або обох держав-відповідачів у розумінні статті 1 Конвенції.

I. ЮРИСДИКЦІЯ

A. Подання сторін

1. Заявники

(a) Юрисдикція Республіки Молдова

83. Заявники стверджували, що, хоча Молдова не мала дієвого контролю над Придністров'ям, регіон явно залишався частиною національної території і захист прав людини в ньому залишався відповідальністю Молдови.

84. Заявники вважали, що позитивні обов'язки Молдови стосовно них мали місце на кількох взаємопов'язаних рівнях. Молдова мала відповідальність вжити усіх можливих заходів для відновлення верховенства права та своєї суверенної влади в Придністров'ї. Вона також мала позитивний обов'язок вжити усіх можливих заходів конкретно для реагування на ситуацію заявників та захисту їхньої свободи навчатися і дозволити навчання їхніх дітей у школах з використанням молдовської державної мови. Заявники стверджували, що попри відсутність загального контролю Молдови над Придністров'ям вона все таки мала значні доступні їй засоби у політичній та економічній сферах, які були здатні вплинути на її поточні відносини з владою "ПМР".

(b) Юрисдикція Російської Федерації

85. Заявники вказували на те, що закриття шкіл відбулося в 2004 році – невдовзі після того, як Суд виніс рішення у справі *Pașcu* (цитоване вище). Вони стверджували, що встановлені Судом факти у справі *Pașcu*, які призвели до висновку Суду про здійснення Росією вирішального впливу на "ПМР", застосовувалися однаковою мірою і в цій справі.

86. Заявники наголошували, що після 2004 року не відбулося жодного підтвердженого випадку виведення російських військ та техніки. Вони стверджували, що Росія уклала таємні домовленості з керівництвом "ПМР" стосовно управління зберіганням зброї. У 2003 році власні дані російського уряду свідчили, що в регіоні знаходилися 2200 російських військових і не було доказів, які б вказували на значне зменшення цієї цифри. Їхня присутність обґрунтовувалася Росією як така, що необхідна для охорони запасів зброї. Заявники стверджували, що присутність російських військ та озброєння суперечила міжнародним зобов'язанням Росії. Заявники також зазначали, що були відсутні ознаки будь-якого чіткого зобов'язання вивести війська та

зброю. Натомість офіційні російські заяви вказували на те, що виведення ставилося під умову досягнення політичного врегулювання. На думку заявників, продовжувана російська військова присутність становила приховану загрозу майбутнього військового втручання, яке повинно було залякати молдовський уряд та опонентів сепаратистського режиму в Придністров'ї.

87. Заявники стверджували, що Придністров'я залежало від імпорту енергії з Росії та від російських інвестицій, допомоги і торгівлі. На Росію припадало 18% експорту "ПМР" та 43,7% її імпорту, насамперед енергоносіїв. "ПМР" сплачувала менше ніж за 5% газу, який вона споживала, але Росія не вживала жодних заходів для погашення боргу. Росія надавала пряму гуманітарну допомогу Придністров'ю, переважно у формі внесків на виплату пенсій за віком, у порушення молдовського законодавства. Заявники стверджували, що офіційні російські джерела заявили, що між 2007 та 2010 роками загальний обсяг фінансової допомоги Придністров'ю становив 55 мільйонів доларів США.

88. Заявники стверджували, що російські політичні правлячі кола вважали Придністров'я форпостом Росії. Вони надали приклади заяв членів Думи на підтримку незалежності "ПМР" від Молдови та послалися на заклики, зроблені Ігорем Смірновим (Президентом "ПМР" до січня 2012 року), про включення Придністров'я до складу Російської Федерації. Вони також підкреслили, що близько 120 000 осіб, які проживають у Придністров'ї, було надано російське громадянство. У лютому та березні 2005 року, "у відповідь на курс заходів, які вживаються Урядом Молдови з метою погіршення ситуації навколо Придністров'я", російська Дума ухвалила резолюції, які просили російський уряд: запровадити заборону імпорту алкогольних напоїв та тютюнової продукції з Молдови; експортувати енергію в Молдову (крім Придністров'я) за міжнародними цінами; вимагати отримання молдовськими громадянами віз для відвідування Росії, крім мешканців Придністров'я. Заявники послалися на дані Міжнародного валютного фонду, який оцінив, що ці заходи мали сукупний негативний ефект на ріст молдовської економіки у розмірі 2-3% щорічно у 2006-2007 роках.

2. Уряд Молдови

(а) Юрисдикція Республіки Молдова

89. Молдовський уряд стверджував, що відповідно до обґрунтування в рішенні у справі *Paşcu* (цитовано вище) заявники належали до юрисдикції Молдови, оскільки, заявляючи претензії на територію та намагаючись забезпечити права заявників, влада Молдови набувала позитивних обов'язків стосовно них. Молдовський

Уряд стверджував, що він все ще не мав юрисдикції, у розумінні влади та контролю, над територією Придністров'я; проте молдовська влада продовжувала виконувати позитивні обов'язки, установлені в справі *Plașci*. Для молдовського Уряду головним питанням стосовно Молдови був ступінь можливого позитивного обов'язку, який приводив до наявності юрисдикції держави. Вони покладалися у цьому відношенні на окрему думку, яка частково не збігалася з думкою більшості, судді сера Ніколаса Братци, до якого приєдналися судді Розакіс (Rozakis), Гедіган (Hedigan), Томассен (Thomassen) та Пантіру (Panțiru), у рішенні в справі *Plașci*.

(b) Юрисдикція Російської Федерації

90. Уряд Молдови вважав, що у світлі принципів, викладених у рішенні в справі *Al-Skeini and Others v. the United Kingdom* [GC], заява № 55721/07, 7 липня 2011 р., факти у цій справі відносилися до юрисдикції Росії з огляду на продовжувану військову присутність, яка не дозволяла досягнути врегулювання конфлікту.

91. Уряд Молдови наголошував, що молдовська влада не мала доступу до складів зброї в Колбасна і тому не мала інформації про кількість озброєння, яке все ще трималося Російською Федерацією в Придністров'ї. Уряд зазначав, що було складно чітко розрізнити російських солдатів, які утворювали миротворчий контингент за умовами угоди про припинення вогню, та російських солдатів у складі Оперативної групи російських військ ("ОГРВ"), які розміщувалися в Придністров'ї для охорони складів озброєння. Уряд стверджував, що, крім вищого керівництва, яке ймовірно набиралося безпосередньо в Росії, багато із звичайних солдатів в обох контингентах були росіянами з Придністров'я, які підтримували сепаратистський режим. Нарешті, Уряд підкреслював, що військовий аеропорт Тирасполя знаходився під російським контролем і посадові особи "ПМР" могли вільно користуватися ним.

92. Уряд Молдови стверджував, що присутність російських військових та озброєння в Придністров'ї блокувала зусилля з вирішення конфлікту та допомагала утримувати сепаратистський режим при владі. Молдовський уряд знаходився у нерівному становищі і не міг вільно вести переговори без загрози того, що виведення російських військ буде зупинено, як це мало місце, коли Молдова відхилила Меморандум Козака (див. параграф 27 вище). Опір "ПМР" виведенню озброєння, на думку Уряду Молдови, не був прийнятним виправданням для відмови від виведення або знищення, і російський уряд не повинен був приймати або покладатися на такий опір. Молдовський уряд був готовий співпрацювати у будь-який спосіб, якщо тільки така співпраця не передбачала невинуватих обтяжливих умов, як ті, що були включені в "Меморандум Козака".

Активне залучення інших міжнародних партнерів у переговорний процес також повинно послаблювати будь-який надмірний тягар, що покладался на Росію у зв'язку з практичною організацією знищення запасів зброї.

93. Молдовський уряд зазначив, що економіка “ПМР” орієнтувалася на експорт товарів в Росію та Україну; реальних торговельних зв'язків між “ПМР” та власне Молдовою не існувало. Проте лише близько 20% населення було економічно активним і регіон виживав за рахунок фінансової підтримки з боку Росії – у вигляді списання газових боргів та надання допомоги. Наприклад, у 2011 році “ПМР” отримала фінансову допомогу від Росії в обсязі 20,64 мільйонів доларів США. У 2011 році Придністров'я спожило газу вартістю 505 мільйонів доларів США, але сплатило лише за 4% (20 мільйонів доларів США).

94. Нарешті, молдовський уряд стверджував, що політика “ПМР” повністю орієнтувалася на Росію та проти Молдови. Проводилося багато візитів на високому рівні між Росією та Придністров'ям, і робилися заяви підтримки з боку російських політиків високого рівня. Проте політична ситуація постійно розвивалася і дати комплексну оцінку було складно.

3. Уряд Росії

(а) Юрисдикція Республіки Молдова

95. Уряд Росії не надав коментарів щодо юрисдикції Республіки Молдова у цій справі.

(б) Юрисдикція Російської Федерації

96. Російський Уряд не погодився з підходом Суду до визначення юрисдикції у справах *Ilaşcu* та *Al-Skeini* (обидві цитувалися вище). Він зазначив, що волею Договірних Сторін, вираженою у тексті статті 1 Конвенції, було те, що за відсутності прямої заяви за статтею 56 юрисдикція кожної держави повинна обмежуватися її територіальними кордонами. Як альтернатива, більш правильним тлумаченням був підхід, який Суд обрав у справі *Banković and Others v. Belgium and 16 Other Contracting States* (рішення щодо прийнятності) [GC], заява № 52207/99, ECHR 2001-XII, оскільки він визнавав, що юрисдикція може поширюватися екстериторіально лише у виняткових випадках. На думку російського Уряду, юрисдикція могла винятково поширюватися екстериторіально тоді, коли Договірна держава здійснювала ефективний контроль над іншою територією, який був еквівалентний ступеню контролю, що здійснюється над її власною територією в мирний час. Це може включати випадки, коли Держава-сторона

здійснювала тривалу окупацію або коли територія ефективно контролювалася урядом, який належним чином вважався органом відповідної Держави-сторони, відповідно до тесту, що був застосований Міжнародним судом у *Справі стосовно застосування Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Боснія та Герцеговина проти Сербії та Чорногорії)* (див. параграф 76 вище). У справі, яка розглядається, не можна сказати, що Росія здійснювала юрисдикцію, оскільки відповідна територія контролювалася де-факто урядом, який не був органом чи знаряддям Росії.

97. У якості ще однієї альтернативи Уряд Росії стверджував, що цю справу слід відрізнити від попередніх справ, оскільки були відсутні докази будь-яких екстериторіальних дій з боку російської влади. Для наведення протилежного прикладу – у справі *Al-Skeini* Суд визнав, що родичі заявників належали до юрисдикції Сполученого Королівства, оскільки вони були вбиті британськими солдатами. Навіть у справі *Paşcu* Суд ґрунтувався на двох групах доводів для визнання російської юрисдикції: по-перше, що “ПМР” знаходилася від домінуючим російським впливом, але також те, що заявники були арештовані та передані під варту “ПМР” російськими солдатами. У справі *Paşcu* рішення Суд базувалося на тому, що Росія взяла безпосередню участь в арешті, а після ратифікації Конвенції не зробила достатніх зусиль для забезпечення їх звільнення. У справі, що розглядається, російський уряд наголошував, що був відсутній причинний зв’язок між присутністю російських сил у Придністров’ї та ставленням до шкіл заявників. Навпаки, Уряд Росії намагався вирішити шкільну кризу, виступаючи в ролі посередника. Більше того, Уряд Росії стверджував, що були відсутні докази того, що Росія здійснювала ефективний військовий або політичний контроль в Придністров’ї. Якщо Суд визнає юрисдикцію Росії у цій справі, то це означатиме на практиці, що Росія буде відповідальною відповідно до Конвенції за будь-які порушення, які відбуваються в Придністров’ї, незважаючи на незначну російську військову присутність там. Тому Суд повинен визнати, що оскаржувані факти знаходяться поза юрисдикцією Росії за статтею 1 Конвенції.

98. Уряд Росії не надав жодних даних стосовно кількості озброєння, яке все ще зберігалось в Колбасна в Придністров’ї. Проте він наполягав, що більша частина зброї, боєприпасів та військового майна були виведені між 1991 та 2003 роками. У 2003 році, коли Уряд Молдови відмовився від підписання Меморандуму про створення об’єднаної молдовської держави (“Меморандум Козака”), “ПМР” заблокувала подальше виведення будь-яких об’єктів. Як зазначає Уряд Росії, співпраця молдовського уряду також була потрібна, оскільки він блокував використання гілки залізниці з Придністров’я до контрольованої Молдовою території. Наразі на складах зберігалися

лише снаряди, ручні гранати, мінометні міни та боеприпаси до стрілецької зброї. Більше 60% цієї зброї повинно бути знищено наприкінці строку їх придатності, але російський уряд не уточнив, коли він настане. Крім того, їх знищення було можливим лише тоді, коли буде досягнуто домовленість щодо безпеки навколишнього середовища. Російський Уряд наголосив, що він був відповідальний за охорону запасів зброї та захист їх від крадіжки, але водночас знаходився під тиском необхідності виведення 1000 військовослужбовців, які розміщувалися в Придністров'ї для охорони цих запасів. Додатково до цього невеликого контингенту, у зоні безпеки знаходилися приблизно 1125 російських солдатів в якості частини погоджених на міжнародному рівні миротворчих сил. Зона безпеки була 225 км у довжину та 12-20 км у ширину. На думку Уряду Росії, було очевидно, що присутність кількох сотень російських солдатів, які охороняли військові склади та виконували свої миротворчі функції, не могла бути знаряддям ефективного загального контролю в Придністров'ї.

99. Російський Уряд заперечував те, що він надавав будь-яку економічну підтримку "ПМР". Що стосується постачання газу, то він пояснив, що оскільки "ПМР" не визнавалася як окремий суб'єкт міжнародного права, вона не могла мати власний суверенний борг, а Росія не здійснювала окремих поставок газу до Молдови та Придністров'я. Тому рахунок за спожитий в Придністров'ї газ виставлявся Молдові. Постачання газу в регіон було організовано через російську державну корпорацію "Газпром" та акціонерне товариство "Молдовагаз", яким спільно володіли Молдова та "ПМР". Борг "Молдовагаз" перед Росією перевищував 1,8 мільярдів доларів США, з яких 1,5 мільярдів дол. США були за газ, спожитий в Придністров'ї. "Газпром" не міг просто відмовитися від постачання газу в регіон, оскільки йому були потрібні трубопроводи через Молдову для здійснення постачання до балканських держав. Тривали складні переговори між "Газпром" та "Молдовагаз" стосовно сплати боргу. У 2003-2004 роках було запропоновано рішення, за яким "ПМР" дозволить Росії вивести військову техніку вартістю 1 мільйон доларів США в обмін на те, що Росія спише еквівалентну суму з газового боргу, але ця схема не була реалізована, оскільки в той момент відносини між Молдовою та "ПМР" погіршилися і жодна сторона не готова була погодитися на це. Уряд Росії заперечував, що існували окремі контракти на постачання газу в Молдову та Придністров'я і стверджував, що "Газпром" не міг встановити різні ціни для споживачів в різних частинах країни. Починаючи з 2008 року, Молдова повинна була сплачувати за газ за європейськими цінами, замість референційних внутрішніх ставок.

100. Стосовно фінансової допомоги, Уряд Росії зазначив, що обсяг допомоги, наданий російським громадянам, які проживають в регіоні, у гуманітарних цілях, таких як виплата пенсій та допомога на харчування в школах, в'язницях та лікарнях, був повністю прозорий і міг бути порівняний з гуманітарною допомогою, яку надає Європейський Союз. Крім надання допомоги населенню, яке проживає в Придністров'ї, Росія надавала допомогу і тим, хто проживає в інших частинах Молдови. Російський Уряд також заперечував, що до Молдови коли-небудь застосовувалися економічні санкції через її позицію стосовно "ПМР", і підкреслив, що за економічну політику відповідали Президент та Уряд, а не Дума. У березні 2006 року були введені обмеження на імпорту вина з Молдови, оскільки були виявлені порушення санітарних норм. Імпорт молдовського вина був відновлений 1 листопада 2007 року після звіту експертів. Органи влади Російської Федерації розглядали Республіку Молдова як єдину державу і не мали окремих торговельних та економічних відносин з Придністров'ям.

101. Щодо питання політичної підтримки, російський Уряд стверджував, що з точки міжнародного права, навіть якщо можна було довести, що Росія політично підтримувала владу "ПМР" у будь-який доречний спосіб, це не означало б, що Росія була відповідальною за порушення прав людини, які вчинялися цією владою. На думку Уряду Росії, було абсурдним стверджувати, що там, де місцевий уряд мав демократичний мандат, будь-яка інша держава, яка підтримувала його, становилася відповідальною за порушення ним прав людини.

В. Оцінка Суду

1. Загальні принципи, які доречні для питання юрисдикції за статтею 1 Конвенції

102. Стаття 1 Конвенції передбачає таке:

"Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції."

103. Суд у своїх рішеннях щодо статті 1 установив кілька чітких принципів. Так, як передбачено цією статтею, зобов'язання, яке бере на себе Договірна Сторона, обмежується "гарантуванням" ("*securing*"; у французькому тексті Конвенції – "*reconnaître*") перелічених прав і свобод особам у межах її власної "юрисдикції" (див. рішення у справах: *Soering v. the United Kingdom*, 7 липня 1989 р., параграф 86, Series A no. 161; *Banković and Others v. Belgium and Others* [GC] (рішення щодо прийнятності), заява № 52207/99, параграф 66, ECHR 2001- XII). "Юрисдикція" за статтею 1 є пороговим критерієм.

Здійснення юрисдикції є необхідною умовою для того, щоб Договірна Сторона могла бути притягнена до відповідальності за дії чи бездіяльність, які можуть бути поставлені їй в провину і які є причиною твердження про порушення прав і свобод, передбачених у Конвенції (див. рішення у справах: *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia* [GC], заява № 48787/99, параграф 311, ECHR 2004-VII; *Al-Skeini and Others v. the United Kingdom* [GC], заява № 55721/07, параграф 130, 7 липня 2011 р.).

104. Юрисдикційна компетенція держави за статтею 1 є, насамперед, територіальною (див. цитовані вище рішення у справах: *Soering*, параграф 86; *Banković*, параграфи 61 та 67; *Ilaşcu*, параграф 312; *Al-Skeini*, параграф 131). Презюмується, що юрисдикція, як правило, здійснюється в межах території держави (цитоване вище рішення у справі *Ilaşcu*, параграф 312; рішення у справі *Assanidze v. Georgia* [GC], заява № 71503/01, параграф 139, ECHR 2004-II). Водночас дії Договірних Сторін, учинені, або які призводять до наслідків, поза їхньою територією можуть становити здійснення юрисдикції у розумінні статті 1 лише у виняткових випадках (цитовані вище рішення у справах: *Banković*, параграф 67; *Al-Skeini*, параграф 131).

105. Дотепер Суд визнав низку виняткових обставин, які можуть призвести до здійснення юрисдикції Договірної Сторони поза її власними територіальними кордонами. У кожному випадку, питання наявності виняткових обставин, які вимагають та виправдовують висновок Суду про те, що держава здійснювала юрисдикцію екстериторіально, повинно вирішуватися на підставі конкретних фактів справи (цитоване вище рішення у справі *Al-Skeini*, параграф 132).

106. Один виняток з принципу, що юрисдикція за статтею 1 обмежується власною територією держави, має місце тоді, коли внаслідок законних чи незаконних воєнних дій Договірна Держава здійснює ефективний контроль над територією поза межами її національної території. Обов'язок забезпечити на такій території права та свободи, викладені в Конвенції, впливає з факту такого контролю, незалежно від того, чи здійснюється він безпосередньо, через власні збройні сили Договірної Держави, або через підпорядковану місцеву адміністрацію (див. рішення у справах: *Loizidou v. Turkey* (попередні заперечення), 23 березня 1995 р., параграф 62, Series A no. 310; *Cyprus v. Turkey* [GC], заява № 25781/94, параграф 76, ECHR 2001-IV; цитовані вище рішення у справах: *Banković*, параграф 70; *Ilaşcu*, параграфи 314-316; *Loizidou* (суть справи), параграф 52; *Al-Skeini*, параграф 138). Коли факт такого домінування над територією встановлено, немає необхідності визначати, чи здійснює Договірна Держава детальний контроль над політикою та діяльністю

підпорядкованої місцевої адміністрації. Той факт, що місцева адміністрація зберігає своє існування як результат військової чи іншої підтримки з боку Договірної Держави, тягне за собою відповідальність цієї держави за її політику та діяльність. Контролююча держава має відповідальність за статтею 1 гарантувати на території під своїм контролем повний набір матеріальних прав, викладених у Конвенції та тих додаткових протоколах, які вона ратифікувала. Ця держава буде відповідальною за будь-які порушення цих прав (цитовані вище рішення у справах: *Cyprus v. Turkey*, параграфи 76-77; *Al-Skeini*, параграф 138).

107. Питання того, чи здійснює Договірна Держава ефективний контроль над територією поза межами власної території, є питанням факту. При визначенні того, чи існує ефективний контроль, Суд насамперед розглядає ступінь військової присутності держави на цій території (див. цитовані вище рішення у справах: *Loizidou* (суть), параграфи 16 та 56; *Paşcu*, параграф 387). Інші індикатори також можуть бути важливими, наприклад, те, якою мірою її військова, економічна та політична підтримка місцевій підпорядкованій адміністрації надає їй вплив та контроль над регіоном (див. цитовані вище рішення у справах: *Paşcu*, параграфи 388-394; *Al-Skeini*, параграф 139).

2. Застосування наведених принципів до фактів справи, що розглядається

108. Зараз було б доречно нагадати головні факти цієї справи. Заявниками є діти та батьки з молдовської громади в Придністров'ї, які оскаржують наслідки для їхнього та їхніх дітей навчання і сімейного життя від мовної політики сепаратистської влади. Основна частина їхніх скарг стосується дій влади "ПМР" в 2002 та 2004 роках для впровадження рішень, прийнятих у попередні роки, якими заборонялося використання латинської абетки в школах та вимагалось від усіх шкіл пройти реєстрацію та почати використовувати затверджену "ПМР" навчальну програму і кириличну абетку. Так, 22 серпня 2002 року поліція "ПМР" примусово виселила учнів та вчителів із школи Стефана Великого в Грігоріополі. Школі не дозволили знову відкритися в тому ж самому будинку і вона була зрештою переведена в приміщення на відстані близько 20 км, на контрольованій Молдовою території. Діти та персонал були виселені із школи "Евріка" в Рибниці в липні 2004 року. Того ж місяця школі Олександра Доброго в Тягині погрожували закриттям, її від'єднали від електроенергії та водопостачання. Обидві школи змусили переїхати у менш зручні та гірше обладнані приміщення у їхніх рідних містах з початку наступного навчального року.

(а) Республіка Молдова

109. Суд повинен спочатку визначити, чи відноситься справа до юрисдикції Республіки Молдова. У цьому зв'язку Суд відзначає, що всі три школи весь час знаходилися на території Молдови. Усі сторони погоджуються, що Молдова дійсно не здійснює владу на частині своєї території на схід від ріки Дністер, яка контролюється “ПМР”. Проте в цитованому вище рішенні у справі *Plașcu* Суд постановив, що затримані на території Придністров'я особи відносилися до юрисдикції Молдови, оскільки це була територія держави Молдова, хоча вона й не мала ефективного контролю над регіоном Придністров'я. Водночас зобов'язання Молдови за статтею 1 Конвенції “гарантувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, [конвенційні] права і свободи” обмежувалося, за відповідних обставин, позитивним обов'язком вжити дипломатичних, економічних, судових чи інших заходів, які вона мала можливість вжити і які відповідали міжнародному праву (див. цитоване вище рішення у справі *Plașcu*, параграф 331). Суд дійшов схожого висновку в рішенні у справі *Ivanțoc and Others v. Moldova and Russia*, заява № 23687/05, параграфи 105-111, 15 листопада 2011 р.

110. Суд не бачить підстав, які б чимось відрізняли справу, яка розглядається. Хоча Молдова не має ефективного контролю над діями “ПМР” в Придністров'ї, той факт, що цей регіон визнається за міжнародним правом як частина території Молдови, тягне за собою обов'язок за статтею 1 Конвенції використати всі доступні їй юридичні та дипломатичні засоби з тим, щоб продовжувати гарантувати здійснення прав і свобод, визначених Конвенцією, усіма особами, які там проживають (див. цитоване вище рішення у справі *Plașcu*, параграф 333). Нижче Суд розгляне те, чи Молдова виконала цей позитивний обов'язок.

(b) Російська Федерація

111. Тепер Суд повинен дослідити, чи відносяться заявники також до юрисдикції Російської Федерації. Суд виходить з того, що ключові події у цій справі, а саме примусове виселення шкіл, відбулися між серпнем 2002 року та липнем 2004 року. Ці два роки припадали на період часу, який розглядався Судом у рішенні в справі *Plașcu* (цитоване вище), яке було винесено в липні 2004 року. Дійсно, у тій справі Суд вважав важливим для вирішення питання, чи зачіпалася російська юрисдикція, те, що пан Ілашку (*Plașcu*), пан Лешко (*Leșco*), пан Іванточ (*Ivanțoc*) та пан Петров-Попа (*Petrov-Popa*) були арештовані, трималися під вартою та зазнали поганого поводження з боку солдатів 14-ої армії в 1992 році, які потім передали їх під варту “ПМР”. Суд вирішив, що ці дії, хоча вони й мали місце до ратифікації Росією Конвенції 5 травня 1998 року, становили частину послідовного та безперервного ланцюга відповідальності з боку Російської

Федерації за долю затриманих. Суд також вирішив, що, як частина цього ланцюга відповідальності, під час заколоту в Придністров'ї в 1991-1992 роках влада Російської Федерації зробила як військовий, так і політичний внесок у створення сепаратистського режиму (див. цитоване вище рішення у справі *Plașcu*, параграф 382). Крім того, у період з травня 1998 року, коли Росія ратифікувала Конвенцію, і до травня 2004 року, коли Суд ухвалив рішення, Суд визнав, що "ПМР" зберігала своє існування завдяки військовій, економічній, фінансовій та політичній підтримці з боку Російської Федерації і що вона залишалася під ефективним контролем, або принаймні під вирішальним впливом, Росії (див. цитоване вище рішення у справі *Plașcu*, параграф 392). Тому Суд дійшов висновку, що заявники відносилися до "юрисдикції" Російської Федерації у цілях статті 1 Конвенції (див. цитоване вище рішення у справі *Plașcu*, параграфи 393-394).

112. За цих обставин, коли Суд вже вирішив, що Російська Федерація мала юрисдикцію над певними подіями в Придністров'ї під час відповідного періоду, Суд вважає, що тепер це належить Уряду Росії довести, що Росія не здійснювала юрисдикцію стосовно подій, які оскаржуються заявниками в цій справі.

113. Російський Уряд заперечує, що Росія здійснювала юрисдикцію в Придністров'ї у відповідний період часу. Він наголошує, по-перше, що ця справа явно відрізняється від цитованої вище справи *Plașcu*, у якій Суд установив, що російські солдати здійснили первинний арешт та ув'язнення заявників, а також від іншої цитованої вище справи - *Al-Skeini*, у якій Суд вирішив, що Сполучене Королівство мало юрисдикцію стосовно іракських цивільних осіб, які були вбиті під час безпекових операцій, що проводилися британськими солдатами.

114. Суд нагадує, що він раніше постановляв, що держава може, за певних виняткових обставин, здійснювати юрисдикцію екстериторіально через отримання влади та контролю представниками цієї держави над особою чи особами, як, наприклад, це мало місце в справі *Al-Skeini* (цитоване вище рішення, параграф 149). Проте Суд також постановляв, що держава може здійснювати юрисдикцію екстериторіально тоді, коли внаслідок законних чи незаконних воєнних дій Договірна Сторона здійснює ефективний контроль над територією поза межами своєї національної території (див. параграф 106 вище). Суд погоджується, що відсутні докази будь-якої прямої участі представників російської держави в заходах, ужитих проти шкіл заявників. Проте заявники стверджують, що Росія здійснювала ефективний контроль над "ПМР" у відповідний період часу, і Суд повинен установити, чи дійсно це було так.

115. Уряд Російської Федерації стверджує, що Суд може визнати, що Росія мала ефективний контроль, лише якщо він зможе встановити,

що “уряд” “ПМР” міг розглядатися як орган російської держави відповідно до підходу Міжнародного суду у *Справі стосовно застосування Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Боснія та Герцеговина проти Сербії та Чорногорії)* (див. параграф 76 вище). Суд нагадує, що в рішенні, на яке посилається Уряд Російської Федерації, Міжнародний суд розглядав питання визначення того, коли поведінка особи чи групи осіб може відноситися до держави так, щоб держава могла бути притягнена до відповідальності за міжнародним правом стосовно цієї поведінки. Натомість у цій справі Суд розглядає інше питання, а саме чи належать факти, оскаржувані заявником, до юрисдикції держави-відповідача у розумінні статті 1 Конвенції. Як показує наведений вище стислий виклад практики Суду, тест на встановлення наявності “юрисдикції” за статтею 1 Конвенції ніколи не прирівнювався до тесту для встановлення відповідальності держави за міжнародно-протиправне діяння відповідно до міжнародного права.

116. За обставин цієї справи, Суд повинен установити, чи було фактом те, що Росія здійснювала ефективний контроль над “ПМР” у період із серпня 2002 року до липня 2004 року. При здійсненні такої оцінки, Суд спиратиметься на усі надані йому матеріали або, якщо необхідно, на матеріали, отримані за власною ініціативою (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *Saadi v. Italy* [GC], заява № 37201/06, параграф 128, ECHR 2008).

117. Російський Уряд наголосив, що його військова присутність в Придністров’ї під час відповідного періоду була незначною і складалася лише з приблизно 1000 військовослужбовців ОГРВ для охорони складів зброї в Колбасна та ще 1125 солдатів, які були дислоковані в зоні безпеки як частина погодженого на міжнародному рівні миротворчого контингенту. У рішенні у справі *Ilascu* Суд установив, що в 2002 році було близько 1500 військовослужбовців ОГРВ, які охороняли склади зброї (цитоване вище рішення, параграф 131). Кількість російських військ не оспорується іншими сторонами в цій справі (див. параграф 37 вище). Стосовно складів зброї в Колбасна, неможливо точно встановити їх розмір та вміст у період 2002-2004 років, оскільки російський Уряд не надав Суду детальну інформацію, яку він запитував, і оскільки туди не був наданий доступ жодному незалежному спостерігачу. Проте в рішенні у справі *Ilascu* (цитовано вище, параграф 131) Суд послався на докази того, що в 2003 році ОГРВ мала принаймні 200 тисяч тон військової техніки та боєприпасів, а також 106 бойових танків, 42 бронемашини, 109 бронетранспортерів, 54 бойові розвідувальні машини, 123 гармати та міномети, 206 протитанкових засобів, 226 зенітних знарядь, дев’ять гелікоптерів, 1648 транспортних засобів різного типу.

118. Суд згоден, що до 2002-2004 років кількість російського військового особового складу, дислокованого в Придністров'ї, значно зменшилася (див. цитоване вище рішення у справі *Plaşci*, параграф 387) та була невеликою порівняно до розміру території. Утім, як Суд зазначив у рішенні в справі *Plaşci* (цитовано вище, параграф 387), з огляду на розмір арсеналу, що зберігався в Колбасна, військова вага російської армії в регіоні та її негативний вплив зберігалися. Крім того, у зв'язку як із запасами зброї, так і наявністю військ, Суд вважає, що історичний контекст має важливе значення для позиції в період, який вивчається у цій справі. Не можна забувати, що в рішенні у справі *Plaşci* Суд постановив, що сепаратисти змогли здобути владу в 1992 році лише в результаті допомоги з боку російських збройних сил. Склади зброї в Колбасна спочатку були власністю 14-ої армії СРСР і Суд визнав доведеним поза розумним сумнівом, що під час збройного конфлікту сепаратисти змогли, за допомогою особового складу 14-ої армії, озброїтися на цих складах. Суд також визнав, що масова передача сепаратистам зброї та боєприпасів зі складів 14-ої армії зіграла вирішальну роль у тому, що молдовська армія не змогла відновити контроль над Придністров'ям. Суд також визнав, що від початку конфлікту велика кількість російських громадян з-поза меж регіону, особливо козаки, відправилися до Придністров'я воювати разом із сепаратистами проти молдовських сил. Нарешті, Суд визнав, що у квітні 1992 року російська армія, дислокована в Придністров'ї (ОГРВ), втрутилася в конфлікт, дозволивши сепаратистам здобути місто Тягиня.

119. Російський Уряд не надав Судові жодних доказів, які б доводили безпідставність цих висновків, зроблених у справі *Plaşci*. На думку Суду, з огляду на його висновок, що сепаратистський режим був від початку створений як результат російської військової допомоги, той факт, що Росія продовжувала утримуватиклади зброї на молдовській території, у порушення міжнародних зобов'язань та в таємниці, разом з 1000 військових для їх захисту, надсилав потужний сигнал про продовження надання підтримки режиму "ПМР".

120. Як зазначалося вище, Суд у справі *Plaşci* також, зокрема, визнав, що "ПМР" зберігала своє існування у період, який розглядався, лише завдяки економічній підтримці з боку Росії (див. параграф 111 вище). Суд не вважає, що Російська Федерація виконала свій тягар доведення та довела, що цей висновок був неправильним. Зокрема, російський Уряд не заперечує, що російська державна корпорація "Газпром" постачала газ в регіон і що "ПМР" сплачувала лише за маленьку частку спожитого газу, як окремими домогосподарствами, так і великими промисловими комплексами в Придністров'ї, багато з яких, як було встановлено Судом, знаходилися у російській власності (див. параграфи 39-40 вище). Російський уряд визнає, що щороку він

витрачає мільйони доларів США у формі гуманітарної допомоги населенню Придністров'я, у тому числі на виплату пенсій за віком та фінансову допомогу школам, лікарням та в'язницям. У світлі статистики, яка була надана Урядом Молдови та проти якої російський Уряд не заперечував, про те, що лише приблизно 20% населення "ПМР" є економічно активним, стає краще зрозумілою важливість для місцевої економіки російських пенсій та іншої допомоги. Нарешті, Суд відзначає, що російський Уряд не заперечує проти статистики заявників стосовно громадянства, згідно з якою майже одній п'ятій тих, хто проживає в регіоні, контролюваному "ПМР", було надано російське громадянство (див. параграфи 41-42 вище).

121. Отже, у підсумку, російський Уряд не переконав Суд, що висновки, яких він досягнув в 2004 році у рішенні у справі *Plașci* (цитовано вище), були неправильними. "ПМР" була створена як результат російської військової допомоги. Продовжувана присутність російських військових та зброї в регіоні надсилала потужний сигнал керівництву "ПМР", Уряду Молдови та міжнародним спостерігачам про продовжувану російську військову підтримку сепаратистам. Крім того, населення було залежним від безкоштовного або значною мірою субсидованого постачання газу, пенсій та іншої фінансової допомоги з Росії.

122. Таким чином Суд підтверджує свої висновки в рішенні у справі *Plașci* (цитовано вище) про те, що у період 2002-2004 років "ПМР" змогла зберігати своє існування, протидіючи молдовським та міжнародним зусиллям вирішити конфлікт та утвердити демократію і верховенство права в регіоні, лише завдяки російській військовій, економічній та політичній підтримці. За цих обставин високий рівень залежності "ПМР" від російської підтримки є вагомою ознакою того, Росія здійснювала ефективний контроль та вирішальний вплив на адміністрацію "ПМР" у період шкільної кризи.

123. З цього випливає, що заявники в цій справі відносяться до юрисдикції Росії за статтею 1 Конвенції. Тепер Суд повинен визначити, чи мало місце порушення прав заявників відповідно до Конвенції, яке б тягнуло за собою відповідальність держав-відповідачів.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 ПРОТОКОЛУ №1 ДО КОНВЕНЦІЇ

124. Стаття 2 Протоколу №1 до Конвенції передбачає:

"Нікому не може бути відмовлено у праві на освіту. Держава при виконанні будь-яких функцій, узятих нею на себе в галузі освіти і навчання, поважає право батьків забезпечувати таку освіту і навчання відповідно до їхніх релігійних і світоглядних переконань."

А. Подання сторін

1. Заявники

125. Заявники стверджували, що Суд повинен використати цю можливість і розвинути свою юриспруденцію за статтею 2 Протоколу №1, ураховуючи міжнародні стандарти щодо права на освіту. Наприклад, стаття 26 Загальної декларації прав людини, пункт 1 статті 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права і підпункт 1(а) статті 29 Конвенції про права дитини – усі передбачають, що освіта повинна бути спрямована на “повний розвиток людської особистості”. Суд уже визнавав важливість освіти для розвитку дитини з посиланням на зазначені міжнародні документи (див. рішення у справі *Timishev v. Russia*, заяви №№ 55762/00 та 55974/00, параграф 64, ECHR 2005-XII). Як стверджують заявники, додатковою метою освіти є надати можливість дітям функціонувати та брати участь у суспільному житті як діти, і в майбутньому - як дорослі. Освіта, яка не досягала цих цілей, могла перешкодити доступу дитини до різних можливостей та її здатності уникнути бідності і здійснити інші права людини. На думку заявників, використання мови було сутнісно пов’язано з цими освітніми пріоритетами.

126. Заявники стверджували, що основні інциденти, на які вони посилалися, відбулися між 2002 та 2004 роками, коли школи були примушені закритися та знову відкритися в інших приміщеннях. Вони надали засвідчені покази, які пояснювали, як дії “ПМР” проти шкіл негативно вплинули на них особисто. Улітку 2004 року школи були закриті, а приміщення заблоковані і пізніше атаковані поліцією “ПМР”. Учителів було заарештовано та взято під варту, навчальні матеріали з латинською абеткою були вилучені та знищені. Деякі батьки втратили роботу через своє рішення відправити дітей до шкіл з молдовською мовою викладання.

127. Заявники наголошували, що з того часу в їхній ситуації не відбулося значних змін. Закон, який забороняв латинську абетку, залишався у силі, а навчання молдовсько-румунською мовою створювало ризик переслідування та кримінального обвинувачення. Після подій 2002 та 2004 років багато батьків полишили боротьбу за навчання їхніх дітей молдовсько-румунською мовою. Ті, хто далі її продовжував, були змушені погодитися на те, що на якість освіти негативно впливатиме відсутність адекватних приміщень, довгі подорожі у школу та назад, брак навчальних матеріалів, відсутність доступу до позакласних занять та триваюче переслідування, вандалізм приміщень шкіл, залякування та усні образи. Альтернатива, яку запропонувала влада “ПМР” тим, хто розмовляв молдовсько-румунською мовою, було навчання “молдавською” мовою

(молдовсько-румунська мова з кириличною абеткою). Проте, оскільки ця мова не визнавалася ніде за межами Придністров'я і навіть не використовувалася органами влади "ПМР", навчальні матеріали походили з радянських часів і можливості для подальшої та вищої освіти чи роботи були обмежені.

128. Відмова влади "ПМР" забезпечити освіту домінуючою та офіційною мовою територіальної держави явно негативно впливала на зміст права на освіту. Крім того, "ПМР" не намагалася задовольнити потреби етнічного молдовського населення, дозволивши вільний доступ до приватних шкіл, де діти навчалися б власною мовою. Заявники порівняли свою ситуацію з населенням грецького анклав у цитованій вище справі *Cyprus v. Turkey*, параграф 278. Батьки заявників також скаржилися на втручання у їхнє право на повагу до їхніх світоглядних переконань у забезпеченні державою освіти, зокрема, їхнього переконання, що найкращі інтереси їхніх дітей полягали у навчанні молдовською мовою.

129. Заявники стверджували, що Молдова мала позитивний обов'язок вжити усіх розумних та доречних заходів, необхідних для підтримки та захисту навчання молдовською мовою на всій її території. Стосовно виконання Молдовою свого позитивного обов'язку заявники стверджували, що поводження із школами з латинською абеткою не було зроблено умовою для врегулювання конфлікту під час багатосторонніх переговорів і, як видається, не включалося у вимоги до влади "ПМР" і російського Уряду. Посадовим особам "ПМР" дозволялося вільно пересуватися територією Молдови, протилежно до дій ЄС, який заборонив керівним діячам органів влади "ПМР" в'їжджати на територію ЄС, зокрема, безпосередньо через ставлення до шкіл з латинською абеткою. Заявники також стверджували, що Уряд Молдови доклав недостатніх зусиль для того, щоб забезпечити поновлення дітей в адекватних навчальних закладах та захистити їх від переслідування.

130. Заявники стверджували, що порушення у цій справі мали прямий і безперервний зв'язок із заснуванням Російською Федерацією та поточною підтримкою адміністрації "ПМР". Не було ознак будь-яких заходів, які би вживалися Росією для запобігання порушенням або висловлення незгоди з ними. Натомість Росія підтримувала освітню політику "ПМР", надаючи навчальні матеріали російськомовним школам у регіоні, визнаючи підготовку в російськомовних школах "ПМР" та відкриваючи російські заклади вищої освіти в Придністров'ї без узгодження з Урядом Молдови.

2. Уряд Молдови

131. Молдовський Уряд не володів детальною інформацією стосовно поточної ситуації заявників. Проте він міг підтвердити, що

хоча первинна кризова фаза нібито вже минула і ситуація нормалізувалася, кількість учнів у кожній з трьох шкіл продовжувала зменшуватися. Наприклад, кількість дітей в школах Олександра Доброго та “Евріка” по суті скоротилася вдвічі між 2007 та 2011 роками, хоча кількість учнів у школі Стефана Великого залишалася відносно сталою. Загалом кількість учнів, які навчалися молдовсько-румунською мовою в Придністров’ї, скоротилася з 2545 в 2009 році до 1908 осіб у 2011 році.

132. Уряд Молдови стверджував, що він вжив усіх розумних кроків для покращення ситуації: щодо придністровського конфлікту загалом та стосовно своєї підтримки школам зокрема. Уряд заявив, що Молдова ніколи не надавала підтримку чи сприяння сепаратистському режиму Придністров’я. Єдиною метою молдовського Уряду було врегулювати конфлікт, здобути контроль над територією та встановити там верховенство права і повагу до прав людини.

133. Щодо самих шкіл, то Уряд Молдови оплатив оренду та ремонт будівель, зарплату вчителів, навчальні матеріали, автобуси і комп’ютери. Відповідно до молдовського законодавства, ці заявники, як і усі випускники шкіл з Придністров’я, мали особливі переваги при вступі до молдовських університетів та закладів вищої освіти. Більше того, молдовський уряд піднімав питання шкіл у Придністров’ї на міжнародному рівні та намагався отримати міжнародну допомогу й посередництво, наприклад, на конференції, проведеній під егідою ЄС та ОБСЄ в Німеччині в 2011 році. Від Уряду Молдови не можна було очікувати більшого в частині виконання його позитивного обов’язку стосовно заявників з огляду на те, що він не мав реальної влади чи контролю на відповідній території.

134. Кроки, які зробила Молдова для покращення ситуації заявників, можуть розглядатися як непряме підтвердження того, що їхні права були порушені. Тому Уряд Молдови не стверджував, що в цій справі не було порушення права на освіту. Натомість Уряд просив Суд уважно оцінити належну відповідальність кожної з держав-відповідачів стосовно будь-якого такого порушення прав заявників.

3. Російський Уряд

135. Російський Уряд, який заперечував будь-яку відповідальність за дії “ПМР”, подав лише обмежені коментарі стосовно суті справи. Проте він підкреслив, що Росія не може бути притягнена до відповідальності за дії поліції “ПМР” при штурмі будівель шкіл або дії місцевої влади “ПМР” з відключення постачання води та електроенергії. Він наголосив, що Росія брала участь у шкільній кризі виключно в ролі посередника. Разом з посередниками з України та ОБСЄ, Уряд Росії намагався допомогти сторонам вирішити конфлікт. Більше того, Уряд Росії зазначив, що з вересня-жовтня 2004 року,

після міжнародної медіації, проблеми були вирішені і діти в трьох школах змогли відновити навчання.

В. Оцінка Суду

1. Загальні принципи

136. При тлумаченні та застосуванні статті 2 Протоколу №1 Суд повинен зважати на те, що її контекстом є договір, спрямований на ефективний захист індивідуальних прав людини, і що Конвенцію слід розглядати як єдине ціле і тлумачити таким чином, щоб сприяти внутрішній узгодженості та гармонії між її різними положеннями (див. рішення у справах: *Stec and Others v. the United Kingdom* (рішення щодо прийнятності) [GC], заяви №№ 65731/01 та 65900/01, параграф 48, ECHR 2005-X; *Austin and Others v. the United Kingdom* [GC], заяви №№ 39692/09, 40713/09 та 41008/09, параграф 54, 15 березня 2012 р.). Тому два речення статті 2 Протоколу №1 слід розглядати не лише у світлі одне одного, але й, зокрема, у світлі статей 8, 9 та 10 Конвенції, які проголошують право кожного, у тому числі батьків та дітей, на “повагу до свого приватного і сімейного життя”, на “свободу думки, совісті і релігії” і на “свободу ... одержувати і передавати інформацію та ідеї” (див. рішення у справах: *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark*, рішення від 7 грудня 1976 р., Series A no. 23, параграф 52; *Folgerø and Others v. Norway* [GC], заява № 15472/02, параграф 84, ECHR 2007-III; *Lautsi and Others v. Italy* [GC], заява № 30814/06, параграф 60, ECHR 2011 (витяги); див. також рішення у справі *Cyprus v. Turkey* [GC], заява № 25781/94, параграф 278, ECHR 2001-IV). При тлумаченні та застосуванні цього положення слід також враховувати відповідні правила і принципи міжнародного права, які застосовуються у відносинах між Договірними Сторонами, а Конвенцію слід, наскільки це можливо, тлумачити у гармонії з іншими правилами міжнародного права, складовою якого вона є (див. рішення у справах: *Al-Adsani v. the United Kingdom* [GC], заява № 35763/97, параграф 55, ECHR 2001-XI; *Demir and Baykara v. Turkey* [GC], заява № 34503/97, параграф 67, ECHR 2008; *Saadi v. the United Kingdom* [GC], заява № 13229/03, параграф 62, ECHR 2008-...; *Rantsev v. Cyprus and Russia*, заява № 25965/04, параграфи 273-274, ECHR 2010 (витяги)). Тому положення стосовно права на освіту, викладені в Загальній декларації прав людини, Конвенції проти дискримінації в галузі освіти, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародній конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації та Конвенції про права дитини, є доречними (див. параграфи 77-81 вище, а також рішення у справі *Timishev v. Russia*, заяви №№ 55762/00 та 55974/00, параграф 64, ECHR 2005-XI).

Нарешті, Суд наголошує, що призначення і мета Конвенції, як інструменту захисту окремих людей, вимагають, щоб її положення тлумачилися та застосовувалися таким чином, щоб зробити її гарантії захисту практичними та дієвими (див., серед інших, рішення у справах *Soering v. the United Kingdom*, 7 липня 1989 р., параграф 87, Series A no. 161, та *Artico v. Italy*, 13 травня 1980 р., параграф 33, Series A no. 37).

137. Узявши зобов'язання, у першому реченні статті 2 Протоколу №1, не “відмовляти в праві на освіту”, Договірні Сторони гарантують кожному в їхній юрисдикції право доступу до навчальних закладів, які існують у відповідний момент (див. *Справу “стосовно деяких аспектів законів про використання мов в освіті в Бельгії”*, рішення від 23 липня 1968 р., Series A no. 6, параграфи 3-4). Це право доступу становить лише частину права на освіту, викладеного в першому реченні. Для того, щоб це право було дієвим, необхідно також, серед іншого, щоб особа, яка користується цим правом (його бенефіціар), мала можливість отримувати користь від здобутої освіти, тобто право отримати, згідно з правилами, які діють у кожній країні, у тій чи іншій формі, офіційне визнання навчання, яке вона завершила (див. цитовану вище *Справу “стосовно деяких аспектів законів про використання мов в освіті в Бельгії”*, параграф 4). Більше того, хоча текст статті 2 Протоколу №1 не визначає мову, якою повинно здійснюватися навчання, право на освіту було б безглуздом, якби воно не передбачало для своїх бенефіціарів право отримувати освіту державною мовою або однією з державних мов, залежно від ситуації (див. цитовану вище *Справу “стосовно деяких аспектів законів про використання мов в освіті в Бельгії”*, параграф 3).

138. Право, викладене в другому реченні цієї статті, доповнює основоположне право на освіту, передбачене в першому реченні. Саме батьки відповідають в першу чергу за освіту та навчання своїх дітей і тому вони можуть вимагати від держави поважати їхні релігійні або світоглядні переконання (див. цитовану вище *Справу “стосовно деяких аспектів законів про використання мов в освіті в Бельгії”*, параграфи 3-5, та справу *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark*, рішення від 7 грудня 1976 р., Series A no. 23, параграф 52). Друге речення спрямовано на гарантування можливості плюралізму в освіті, яка є вкрай важливою для збереження “демократичного суспільства”, як воно розуміється в Конвенції. Воно передбачає, що держава, здійснюючи взяті на себе функції стосовно освіти та навчання, повинна піклуватися про те, щоб інформація або знання, які включені в програму, доносилися в об'єктивний, критичний та плюралістичний спосіб. Державі заборонено переслідувати мету ідеологічного виховання, яке може вважатися таким, що не поважає релігійні та світоглядні переконання батьків (див. цитовані вище

рішення у справах: *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen*, параграфи 50 та 53; *Folgerø*, параграф 84; *Lautsi*, параграф 62).

139. Права, викладені в статті 2 Протоколу №1, застосовуються щодо як держави, так і приватних інституцій (див. цитоване вище рішення у справі *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen*, параграф 50). Крім того, Суд постановляв, що це положення застосовується до початкового, середнього та вищого рівнів освіти (див. рішення у справі *Leyla Şahin v. Turkey* [GC], заява № 44774/98, параграфи 134 та 136, ECHR 2005-XI).

140. Суд, проте, визнає, що, попри свою важливість, право на освіту не є абсолютним і може підлягати обмеженням. За умови, що не завдається шкода самій суті цього права, ці обмеження дозволяються непрямо, оскільки право на доступ “за самою своєю природою вимагає регулювання з боку держави” (див. цитовану вище *Справу “стосовно деяких аспектів законів про використання мов в освіті в Бельгії”*, параграф 3). Для забезпечення того, щоб застосовані обмеження не підривали відповідне право такою мірою, що завдає шкоди самій його суті і позбавляє його своєї дієвості, Суд повинен переконатися, що ці обмеження є передбачуваними для тих, кого вони стосуються, і що вони переслідують правомірну мету. Проте, на відміну від статей 8-11 Конвенції, при цьому Суд не обмежений вичерпним переліком “правомірних цілей” за статтею 2 Протоколу №1 (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *Podkolzina v. Latvia*, заява № 46726/99, параграф 36, ECHR 2002-II). Крім того, обмеження відповідатиме статті 2 Протоколу №1, лише якщо існує розумний зв’язок пропорційності між використаними засобами та метою, на досягнення якої вони були спрямовані (див. цитоване вище рішення у справі *Leyla Şahin*, параграф 154). Хоча остаточне рішення щодо дотримання Конвенції залишається за Судом, Договірні Сторони мають певну міру розсуду в цій сфері. Ця міра розсуду зростає з рівнем освіти, обернено пропорційно до важливості цієї освіти для відповідних осіб та для суспільства загалом (див. рішення у справі *Ponomarev v. Bulgaria*, заява № 5335/05, параграф 56, ECHR 2011).

2. Чи мало місце порушення права заявників на освіту у справі, що розглядається

141. Суд відзначає, що жоден з урядів-відповідачів не заперечував твердження заявників про закриття шкіл. Дійсно, основні події в 2002 та 2004 роках відстежувалися та документувалися низкою міжнародних організацій, у тому числі ОБСЄ (див. параграф 66 вище). Заявники також скаржаться, що, хоча школам потім дозволили відкритися, їхні будівлі були захоплені владою “ПМР” і вони були змушені переїхати в нові приміщення, які були гірше обладнані та менш зручно розташовані. Заявники стверджують, що вони стали

об'єктом систематичної кампанії переслідування та залякування з боку представників режиму "ПМР" та приватних осіб. Дітей усно ображали по дорозі в школу, їх зупиняли та обшукували поліція і прикордонна служба "ПМР", які конфісковували книги з латинською абеткою, коли знаходили їх. Крім того, дві школи, які розташовувалися на контрольованій "ПМР" території, зазнавали численних актів вандалізму. Заявники стверджували, що альтернативою для батьків та дітей з молдовської громади було або терпіти ці утиски, або перейти в школу, де викладання велося російською, українською або "молдавською" мовою, тобто молдовсько-румунською з кириличною абеткою. "Молдавська" мова не використовувалася та не визнавалася більше ніде у світі, хоча вона й була однією з офіційних мов в Молдові в радянські часи. Це означало, що єдині навчальні матеріали, доступні для "молдавських" шкіл в сучасному Придністров'ї, походили з радянських часів. Не існувало коледжів або університетів з "молдавською" мовою викладання, тому діти з таких шкіл, які хотіли здобувати вищу освіту, повинні були вивчати нову абетку або мову.

142. Хоча Суду важко встановити детально факти стосовно досвіду заявників після повторного відкриття шкіл, він, тим не менше, відзначає таке. По-перше, стаття 6 "Закону "ПМР" про мови" залишалася в силі і використання латинської абетки становило порушення в "ПМР" (див. параграф 43 вище). По-друге, ясно, що школи були змушені переїхати в нові приміщення, при цьому школа Олександра Доброго була поділена на три будівлі, а учні із школи Стефана Великого повинні були долати 40 км щодня. По-третє, відповідно до даних, наданих Урядом Молдови, кількість учнів, зарахованих у дві школи, які все ще знаходилися на контрольованій "ПМР" території, скоротилася приблизно вдвічі між 2007 та 2011 роками. Також спостерігалось значне зменшення кількості учнів, які навчалися молдовсько-румунською мовою на території Придністров'я. Хоча, як видається, у Придністров'ї спостерігається старіння населення, а молдаване емігрують (див. параграфи 8 та 42 вище), Суд вважає, що 50% скорочення у відвідуванні шкіл "Єврика" та Олександра Доброго є надто великим, щоб пояснити його лише демографічними чинниками. Для Суду, ці незаперечувані факти підтверджують загальний зміст тверджень, що містяться у 81 афідевітах, поданих батьками та учнями – заявниками, які описують постійне переслідування, якого вони зазнавали.

143. Школи весь час були зареєстровані в молдовському міністерстві освіти, використовували навчальну програму, визначену цим міністерством, і здійснювали викладання першою офіційною мовою Молдови. Тому Суд вважає, що примусове закриття шкіл на підставі "Закону "ПМР" про мови" (див. параграфи 43-44 вище) та наступні заходи переслідування становили собою втручання в права

учнів-заявників на доступ до навчальних закладів, які існували в певний момент, і на освіту своєю державною мовою (див. параграф 137 вище). Крім того, Суд вважає, що ці заходи становили втручання у права батьків-заявників забезпечити освіту та навчання своїх дітей відповідно до своїх світоглядних переконань. Як зазначалося вище, стаття 2 Протоколу №1 повинна розумітися, зокрема, у світлі статті 8 Конвенції, яка гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя. У цій справі батьки-заявники хотіли, щоб їхні діти навчалися офіційною мовою їхньої країни, яка також була їхньою рідною мовою. Натомість їх поставили у несправедливу позицію, коли їм приходилося обирати: або направити своїх дітей у школи, де вони будуть змушені на шкоду собі проходити навчання впродовж усієї середньої школи з поєднанням мови та абетки, яке вони вважають штучним і яке не визнається більше ніде у світі, використовуючи навчальні матеріали, підготовлені в радянські часи, або наразити своїх дітей на тривалі подорожі та/або низькоякісні умови, переслідування та залякування.

144. У Суду немає доказів, які б вказували на те, що заходи, ужиті владою “ПМР” по відношенню до цих шкіл, переслідували правомірну мету. Насправді, як видається, мовна політика “ПМР”, як вона була застосована до цих шкіл, була спрямована на впровадження русифікації мови та культури молдовської громади, яка проживала в Придністров’ї, відповідно до загальних політичних цілей “ПМР” об’єднатися з Росією та відділитися від Молдови. Ураховуючи основоположне значення початкової та середньої освіти для особистого розвитку та майбутнього успіху кожної дитини, було недопустимо переривати шкільне навчання цих дітей і змушувати їх та їхніх батьків робити такий складний вибір з єдиною метою укорінення сепаратистської ідеології.

3. Відповідальність держав-відповідачів

(а) Республіка Молдова

145. Далі Суд повинен визначити, чи виконала Республіка Молдова свій обов’язок вжити належних та достатніх заходів для гарантування прав заявників за статтею 2 Протоколу №1 (див. параграф 110 вище). У рішенні у справі *Plașci* (цитовано вище, параграфи 339-340) Суд постановив, що позитивні обов’язки Молдови стосувалися як заходів, потрібних для відновлення її контролю над територією Придністров’я як вираження її юрисдикції, так і заходів для забезпечення додержання індивідуальних прав заявників. Обов’язок відновити контроль над Придністров’ям вимагав від Молдови, по-перше, утримуватися від підтримки сепаратистського режиму та, по-друге, діяти, уживаючи всі політичні, правові та інші доступні їй заходи, для відновлення контролю над цією територією.

146. Стосовно виконання цих позитивних обов'язків, Суд у рішенні у справі *Пашси* також постановив, що від початку конфлікту в 1991-1992 роках до дати цього рішення у липні 2004 року Молдова вживала всіх заходів у її владі для відновлення контролю над територією Придністров'я (цитоване вище рішення, параграфи 341-345). У Суду відсутні докази, які б вимагали від нього схвалення іншого висновку в цій справі.

147. У рішенні у справі *Пашси* Суд визнав, що Молдова не виконала повністю свій позитивний обов'язок тією мірою, якою вона не вжила усіх доступних їй заходів у ході переговорів з владою "ПМР" та Росії з метою припинення порушення прав заявників (цитоване вище рішення, параграфи 348-352). У справі, яка розглядається, навпаки, Суд вважає, що Уряд Молдови доклав значних зусиль для надання підтримки заявникам. Зокрема, після реквізиції колишніх будівель шкіл владою "ПМР", молдовський уряд оплатив оренду та ремонт нових приміщень, а також оплатив усе обладнання, заробітну плату персоналу та транспортні витрати, тим самим зробивши можливим подальшу роботу шкіл та подальше навчання дітей молдовською мовою, хоча й у далеких від ідеальних умовах (див. параграфи 49-53, 56 та 61-63 вище).

148. У світлі зазначеного вище, Суд вважає, що Республіка Молдова виконала свої позитивні обов'язки по відношенню до заявників. Тому Суд не визнає, що мало місце порушення статті 2 Протоколу №1 з боку Республіки Молдова.

(b) Російська Федерація

149. Суд відзначає, що відсутні докази будь-якої безпосередньої участі представників російської держави у заходах, ужитих проти заявників. Так само відсутні докази російської участі або схвалення мовної політики "ПМР" у цілому. Дійсно, завдяки зусиллям російських посередників, які діяли разом з посередниками з України та ОБСЄ, влада "ПМР" дозволила школам знову відкритися в якості "іноземних закладів приватної освіти" (див. параграфи 49, 56 та 66 вище).

150. Водночас Суд установив, що Росія здійснювала ефективний контроль над "ПМР" у період, який розглядається. У світлі цього висновку та відповідно до практики Суду, немає необхідності визначати, чи здійснювала Росія детальний контроль за політикою та діями підпорядкованої місцевої адміністрації (див. параграф 106 вище). Унаслідок своєї продовжуваної військової, економічної та політичної підтримки "ПМР", яка не могла б зберегти своє існування без неї, на Росію покладається відповідальність за Конвенцією за порушення прав заявників на освіту. Отже, Суд вирішує, що мало місце порушення статті 2 Протоколу №1 до Конвенції з боку Російської Федерації.

...

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

161. Стаття 41 Конвенції передбачає:

“Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.”

162. Заявники вимагали відшкодування моральної шкоди та юридичних витрат.

...

166. Водночас зрозуміло, що заявники, як батьки, так і діти, зазнали моральної шкоди внаслідок мовної політики “ПМР”, для якої визнання порушення Конвенції не надає достатньої компенсації. Проте суми, які вимагаються заявниками, є надмірними. Приймаючи рішення на справедливій основі Суд оцінює моральну шкоду, якої зазнав кожен із заявників, у розмірі 6 000 євро.

...

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД

1. *Постановляє*, одноголосно, що оскаржувані заявниками факти відносяться до юрисдикції Республіки Молдова;
2. *Постановляє*, шістнадцятьма голосами проти одного, що оскаржувані заявниками факти відносяться до юрисдикції Російської Федерації, та *відхиляє* попередні заперечення Російської Федерації;
3. *Постановляє*, одноголосно, що було відсутнє порушення статті 2 Протоколу №1 до Конвенції стосовно Республіки Молдова;
4. *Постановляє*, шістнадцятьма голосами проти одного, що мало місце порушення статті 2 Протоколу №1 до Конвенції стосовно Російської Федерації;

...

7. *Постановляє*, шістнадцятьма голосами проти одного,
(а) що Російська Федерація повинна сплатити заявникам, упродовж трьох місяців, такі суми:

- (i) 6 000 євро (шість тисяч євро), плюс будь-які податки, які можуть підлягати сплаті, у частині моральної шкоди, кожному заявнику, названому в Переліку, який додається;
 - (ii) 50 000 євро (п'ятдесят тисяч євро), плюс будь-які податки, які можуть підлягати сплаті заявниками, у частині витрат, усім заявникам разом;
 - (b) що зі впливом зазначених вище трьох місяців і до виплати на зазначені суми у період несплати нараховується простий відсоток у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти;
8. *Відхиляє*, одноголосно, решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською і французькою мовами та оголошено під час публічного слухання у Палаці прав людини в Страсбурзі 19 жовтня 2012 року.

Майкл О'Бойл
Секретар

Ніколас Братца
Голова

Згідно з пунктом 2 статті 45 Конвенції та пунктом 2 правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додаються такі окремі думки:

- (a) Окрема думка, яка частково не збігається з думкою більшості, суддів Тулкенс, Важіч, Берро-Лефевр, Біанку, Поалелунжя та Келлер;
- (b) Окрема думка, яка частково не збігається з думкою більшості, судді Ковлера.

N.B.
M.O.V.

Окремі думки не перекладаються, але доступні англійською та/або французькою мовою у версії рішення офіційною мовою, яка може бути знайдена в базі даних рішень Суду HUDOC.

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2013.

Офіційними мовами Європейського суду з прав людини є англійська та французька мови. Цей переклад було замовлено за підтримки Цільового фонду «Права людини» Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є зобов'язальним для Суду; також Суд не несе жодної відповідальності за його якість. Його можна завантажити з бази рішень Європейського суду з прав людини HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) або з будь-яких інших баз даних, в яких Суд його також розмістив. Його можна відтворювати в некомерційних цілях за умови, що будуть зазначені повна назва справи та посилання на авторське право і Цільовий фонд «Права людини». Для використання будь-якої частини цього перекладу в комерційних цілях слід звертатися за наступною адресою: publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.